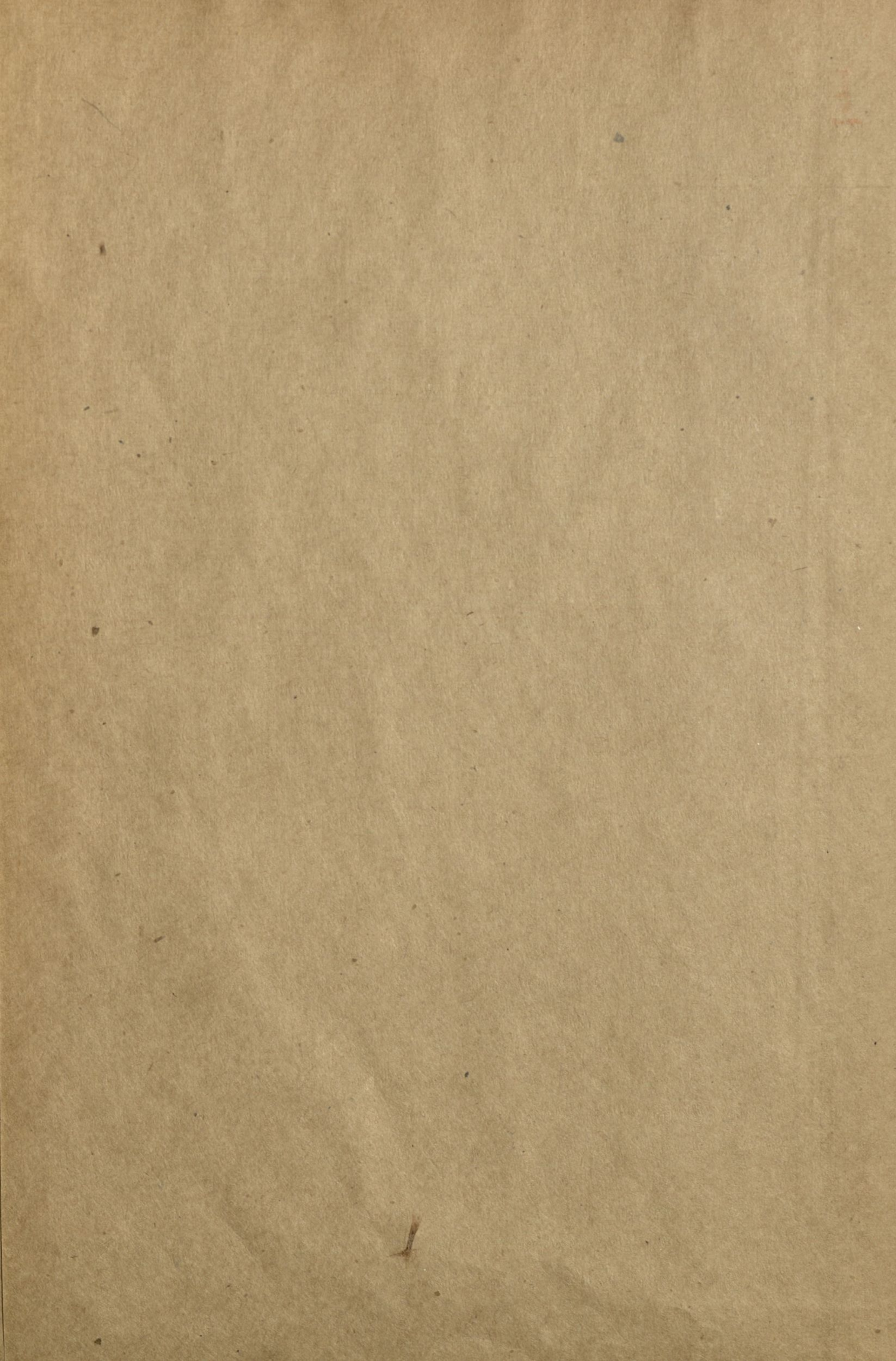

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

B

77171

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

B 77171

TOBOLČEK

Knjižni almanah Bele Krajine

Ob tisočletnici kronanja kralja Tomislava

sestavil

DR. MARTIN MALNERIČ

odvetnik

*Aj, zelena je vsa gora, zelena —
Aj, zelena je!*

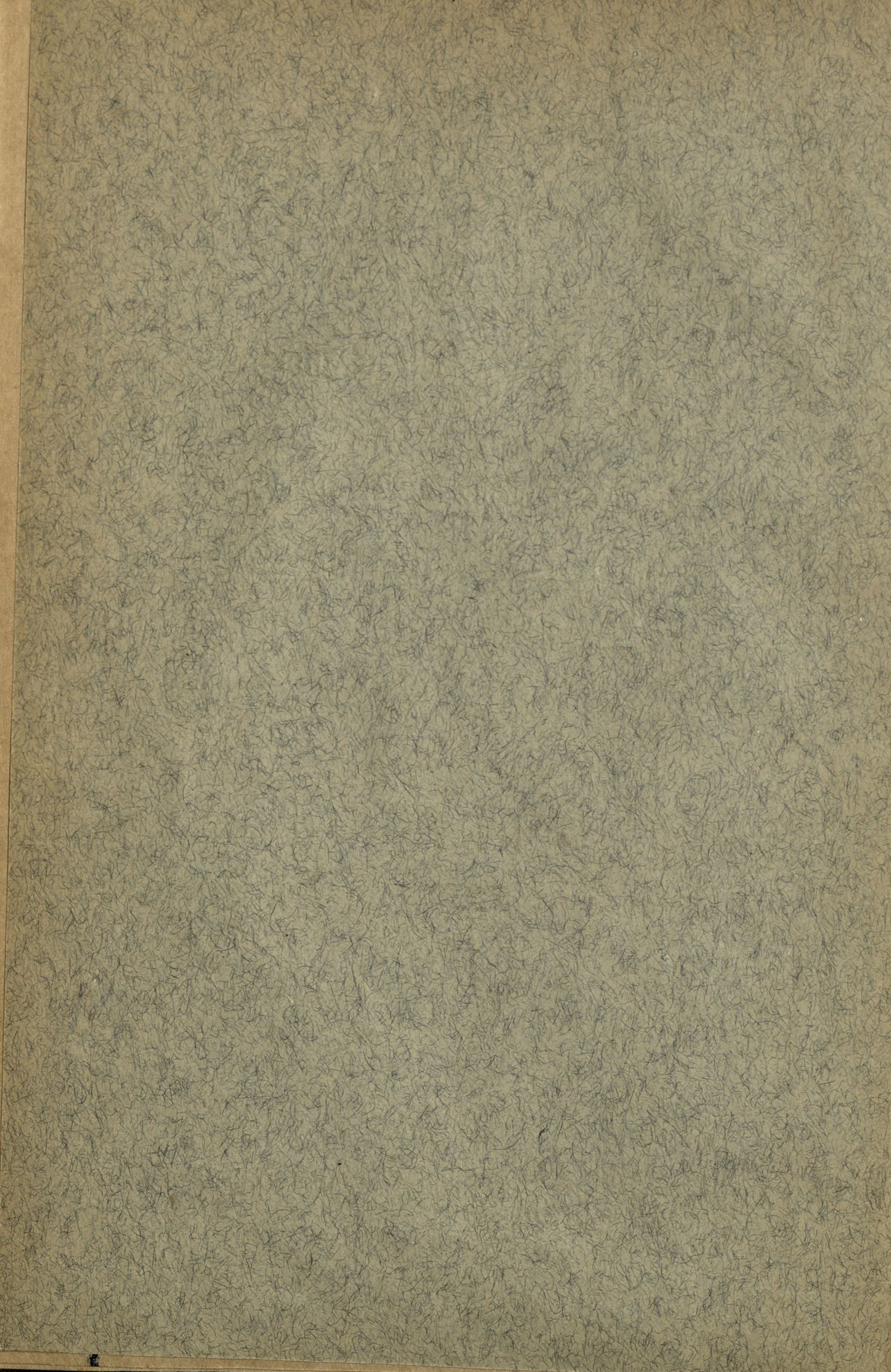
(Črnomaljsko kolo.)

V Ljubljani, 1925

Samozaložba. — Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.

Cena 13.— Din.

TOBOLČEK

Knjižni almanah Bele Krajine

Ob tisočletnici kronanja kralja Tomislava

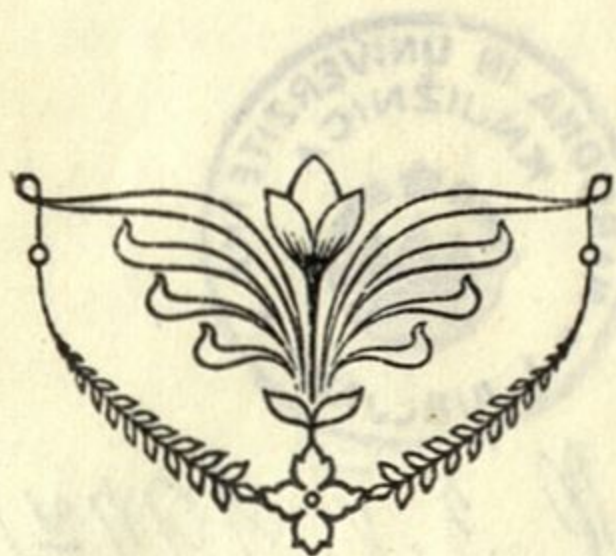
sestavil

DR. MARTIN MALNERIČ

odvetnik

*Aj, zélena je vsa gora, zélena —
Aj, zélena je!*

(Črnomaljsko kolo.)

V Ljubljani, 1925

Samozaložba. — Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.

Cena 13.— Din.

TORBOLČEK

Knjižni almanah Bele Krajine

Op tisočletnici kronanja kralja Tomislava
sestavil

DR. MARTIN MAJNERIČ

Vse tiskovne pravice pridržane.

77171
(Črnomarjsko kolo)

1224/4917/4221

V Ljubljani, 1925

Samozaložba. — Tisk J. Blaskovičevih tiskarn v Ljubljani.
Cena 13.— Din.

Narodoznanstvo.

Splošni opis.

Uvod.

Ob tisočletnem spominu kronanja kralja Tomislava sem nabral iz knjig in novin jagod za belokranjsko bibliografijo. »Misel-vojačica« »Tobolčku« je božična zdravica belokranjske matere.

Beseda to-bol-ec je ilirskotraškega izvora in pomeni prvotno »mošnjo«, a tudi »oselnik«; posodo za strelice; »k ó z o l e c« za jagode.

Črpal sem iz bibliografij,¹ katalogov,² slovstvenih zgodovin.³ — Iskreno se zahvaljujem vsem, ki so mi pomogli pri delu!

Naj služi »Tobolček« izobraževalnim organizacijam, predavateljem, govornikom, kulturnim in političnim delavcem!

V Ljubljani, dne 20. aprila 1925.

Dr. Martin Malnerič.

¹ Simončič; Tomšič; Šlebinger; E. Kołodziejczyk.

² Kataloga vseučiliščne knjižnice v Zagrebu in študijske knjižnice v Ljubljani ter popis publikacij jugoslovanske akademije v Zagrebu.

³ K. Glaser; Grafenauer; Šurmin; Bogdanović.

Uvod.

Ob tisočletnem spominu kronanja kralja Tomislava sem nabral iz knjig in novin jagod za belokranjsko bibliografijo. »Misel-vojačica« »Topolček« je božična zbiravica belokranjske matere. Beseda to-bol-ec je ilirskotrškega izvora in pomeni prvotno »mošnjec«, a tudi »oselnik«; posodo za strelivo; »kòzolec« za jagode. Črpal sem iz bibliografij, katalogov, slovnstvenih zgodovin, — Iskreno se zahvaljujem vsem, ki so mi pomagali pri delu! Naj služi »Topolček« izobraževalnim organizacijam, predvsem teljem, govornikom, kulturnim in političnim delavcem!

V Ljubljani, dne 20. aprila 1925.

Dr. Martin Malnerič.

¹ Simončič; Tomšič; Štebinger; E. Kolodziejczyk.
² Kataloga vseživljenjske knjižnice v Zagrebu in študijske knjižnice v Ljubljani ter popis publikacij jugoslovanske akademije v Zagrebu.
³ K. Glaser; Grafenauer; Šurmin; Bogdanovič.

Narodoznanstvo.

Splošni opisi.

Milanko Delimarič (Jurij Kobe), Beli Kranjci unkraj Kerke in Save od Kostanjevice do Jesenic. Vzrok njih siromaštva, gospodarstvo, način življenja, poštenost, jezik in vraže, Novice 1845. — Jurij Kobe, Beli Kranjci unkraj hribov Gorjancev in Kočevarjev ob reki Kolpi od Metlike do Osilnice, Novice 1847, — klasični članki. — Leopold Kordeš, Sitten der krainischer Kulpbewohner, Carniola 1844; ta spis je vplival glede opisovanja lastnosti in značaja Belih Kranjcev na poznejše pisatelje, tudi na Kobeta.

Šafařík, Slovanský národopis, 2. izd., 1849, str. 49—54; Šafařík smatra Bele Kranjce obenem z Brajci vred, kateri žive ob izviri Kolpe, za Srbe. Ime Brajcev izvajajo nekateri iz imena ilirskih Brevkov; vendar ne odgovarja ta razlaga pravilom jezikoslovnega razvoja; lažje bi razlagali ime Brajcev iz besede brajda (Braid). J. Kobe pravi, da imenujejo Hrvati tudi Bele Kranjce Brajce. Tudi V. Rožić piše (gl. zdočaj): »... tam iza Kostela na Brajskim.« — A. F. Fékonja, Dopisi St. Vraza, Beli Kranjci, Sl. Nar. 1879, št. 155—6. —

Peter Kozler, Potovanje po okrajnah slovenskega naroda, Bleiweisov koledarček za l. 1855., str. 46—47. Kozlerjev zemljevid slovenske dežele, 1864, označuje Bele Kranjce za Hrvate. — Gl. tudi zemljevid, Brockhaus, Konv. Lex. 1898, 12. zv. pri str. 718: Slovenci do Črnomlja.

— Narodopisni zemljevid Majciger-Pleteršnik-Raičevega »Slovanstva« zaznamuje Slovence nekako do Dragatuša, južno od tu pa pozna Hrvate ter označuje za hrvaško tudi poljansko dolino, dočim delo samo primerja Bele Kranjce s kajkavskimi Hrvati. — M. Sladović, Povjesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst, 1856, str. 28: Sladović sklepa iz bele obleke, iz pobožnejšega in miroljubnejšega značaja, delavnosti, domače obrtnosti, iz imen in narečja mnogih prebivalcev tostran Kapele vse do Lešć, Generalskega stola in Ribnika na to, da so slovenskega pokolenja. Gl. tudi -p, Slovenci na Hrvaškem, Slov. Narod, 1870, šte. 145. — Št. Tomšič in Fr. Ivanc smatrata Gerovce za Dolenjce, Ravnogorce in Osivničane pa za Gorenjce.

»Vojvodstvo Kranjsko v zemljepisnem, statističnem in zgodovinskem pregledu«, izdala Matica Slovenska l. 1866, str. 41—42; Beli Kranjci so prvotno: prebivalci osivniške, farske in banjaloške župnije, črnomaljsko-metliškega okraja in krajev ob cesti iz Kostanjevice v Krško (»Mokričani«) v vaseh: Pristava, Jelša, Gorica, Drnovo in »v družih poleg Save do Gorjancev«. Sličan obseg dodeljuje Belim Kranjcem tudi Ivan Lapajne v svojem »Domoznanstvu kranjske vojvodine«. — Valvazor je prišteval Bele Kranjce k Hrvatom, Ehre, 6. knj. str. 302 sl.

Od hervaške meje, Zgod. Danica 1856, str. 106—7; omenjena je tudi Mencingerjeva slika sv. Štefana v Semiču.

Franc Trdina, Dolenjcev narodna in okrajna imena, Slovan in Dol. Novice 1889, šte. 14. Iz imena »Šokcev« sklepa Trdina na pravoslavni, torej srbski značaj onih prebivalcev Bele Krajine, ki so druge tako imenovali. Isti, Izprehod v Belo Krajino, 1912. —

Dolenjci nekda in sedaj, Dol. Novice 1887, šte. 1. sl. — Dolenjsko prebivalstvo po narodnosti in veri, Dol. Novice 1889, šte. 7.

J. Korban, Kratek ozir na Poljance, Novice 1849.⁴ — J. Kordeš, Sitten und Gebräuche der Pöllander, Blätter aus Krain 1861.

Skubec, Bela Kranja, Novice 1873 (kratka beležka s pesmico o Katici v Črni gori).

A. K., Belokranjci, Slov. Narod 1903, šte. 210. — Dr. Janko Lokar, Iz Bele Krajine, Carniola, nova vrsta 1911 (važno za narodno obrt).

x Dr. Fr. Ogrin, Slike iz Belokrajine, 1922, s statistiko iz l. 1921.

x Dr. Niko Županić, Beli Kranjci, Narodna enciklopedija (?).

O čakavcih v Avguštinovcu, Brezovicah, Brezju, Črneči vasi, Črešnovcu, Gradcu in Oštrcu gl. Delimarič, l. c. in »Vojvodstvo Kranjsko«.

Ivan Navratil, Uskoki na Kranjskem, Slov. Glasnik 1866. — St. Vraz v Iskri, 1844. — Srezniewski, Žumborscy Uskocy, Jutrzo, 1843, I. 102—9.

Vlahi, Dol. Novice 1886, šte. 1—2, 4—6, 9. — Dr. Mal., gl. zgodovina.

Dr. Niko Županić, Žumberčani in Marindolci, 1912, poseben odtisek iz Prosvetnega Glasnika. — Isti, Izveštaj o natropološkem i arheološkem proučevanju Srba u Kranjskoj, Beograd 1909. — Isti, Izveštaj o antropološkem i paleontološkem radu u Narodnom Muzeju i ekskurziji u Bjeloj Kranjskoj, iz XXIII. Godišnjaka srp. kralj akademije v Beogradu, 1910. — M. Rešetar, Die Čakavština..., Archiv f. slav. Phil. XIII., str. 96.

J. Kolbezen, Šokci, Bižali, Dol. Novice 1915.

Ante Beg, Slovensko-nemška meja na Kočevskem, 1911.

O ciganih v Beli Krajini gl. Ogrin, Slike.

x Vatroslav Rožić, Prigorje, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 12. in 13.

Rokopisi.

Dr. Juro Adlešič (odvetnik v Ljubljani), Belokrajina, 1908—10; vsebina: Uvod. Prirodopis. Človek. Selo in dom. Narodno gospodarstvo. Pravo. Narodno življenje in običaji. Narodno pesništvo. Ta rokopis obsega 600 strani in 4° (z dodatki vred). — Božo Račić: Tehnična terminologija žumberaškega veziva. — Prišvarki vseh preloških, adlešičkih in starotrških vasi. — Zbirka živalskih imen in terminov za tekstilno obrt. — Zgodovinske, gospodarske, etnografske beležke.

Potopisi.

Gorenjegrajski Kuripešič je potoval l. 1830. v Carigrad in nazaj skozi Metliko; prim. Matković, Rad, knj. 56., o Gj. Husu pa knj. 55.

Ivan Merhar, Sreznjevskij na Slovenskem, D. i S. 1899, o Metliki in Gorjancih na str. 163—4; nabiranje narodnih pesmi, nošnja i. dr.

M. Verne, Potovanje po nekaterih jugoslovanskih krajih, Novice 1862. —

Ljudevit Tomšič, Iz Karlovca v kranjsko Vinico, Slovenec 1867, šte. 38—40.

J. L. Podvitranski, Popotni listi z Dolenjskega, Slovenec 1874, šte. 145 in 147.

Potovanje dijakov v Karlovec, Novice 1873. — Popotne črtice, Novice 1878: podroben opis Bele Krajine in takratnih dogodkov, posebno političnih (narodna zastava na lipi v Črnomlju, da nagaja okrajnemu glavarju Mahkotu, ki ni bil izvoljen za poslanca na nemškem programu).

Vatroslav Holz, Potovanje križem domovine; v Metliki, Slov. Narod 1883, šte. 270 (Prostoslav Kretanov).

Dr. Leopold Lenard, Onkraj Gorjancev, Slovenec 1909, št. 249—59: (»Naj se govori, kar hoče o jugoslovanski vzajemnosti, vendar je gotovo, da stoje Slovenci etnologično (!!) bližje Nemcem kot Srbom, o kulturi niti ne govoriti!«).

⁴ Gl. tudi Slov. berilo za 3. gimn. razred, 1854.

Bogumil Gorenjko, V Belo Krajino, Zora-Prvi cveti, 1909/10. — Prof. M. Štular, Še enkrat v Belo Krajino, Zora-Prvi cveti, 1909/10. Prof. Štular popravljaja nekatere pomotne podatke Gorenjka o Uskokih ter dostavlja beležke o Treh Farah, bugarjenju,⁵ kresovanju in o jezikovnih posebnostih Bele Krajine.

Božo Račić, Po Žumberku, Učit. Tovariš, 7. X. 1920 (narodopisno).
Narodno življenje.

Pogledi tudi zdolaj: narodno blago, posebno Šašelj in Štrekelj!

Letna godovanja.

J. Kapelle, Das Frühlingsfest in Tschernembl, Carinolia 1839: praznovanje »zelenega Jurija«; vršilo se je v Črnomlju vsako leto na zadnjo nedeljo v mesecu aprilu; prepevaje narodne pesmi, svirajoč na svirale, piskajoč na rogove, zvite iz brezove skorje, so nosili mladeniči mlaj, ozaljšan od vrha do tal s svilenimi robčki in ga nazadnje postavili pred najvišjo hišo, v kateri so stanovala dekleta, ki so mlaj skozi okno osmukala. — J. Tomšič, Narodski običaj na Vinici na Dolenjskem: Sv. Jurij, Šolski prijatelj, 1854, str. 179—81. — »Zeleni Juraj«, zapisal Anton, razložil J. Navratil, Let. Mat. Slov. 1879: pesem ob jurjevanju v metliški okolici.

Janko Barle, Križi v Gribljah, Let. Mat. Slov., 1889: pastirski običaji in pesmi, pečenje cvrtja.

J. Navratil, Kres v Metliki, Vedež 1849. — Bernard Tomšič, Vorabend des Johannisfestes zu Weiniz in Unterkrain, Carniola 1839. — J. Kappelle, Der Johannisabend im Möttliger Boden, Carniola 1842. — I. Navratil, Kresne ali ivanjske pesmi belokrajskih kresnic, Kres 1886. — Janko Barle, Kresne ali ivanjske pesmi belokranjskih kresnic, D. i. S. XII. — J. Š., Ivanjske pesmi iz Adlešič, L. Z. 1887.

Jurij Šterbenc, Bajdnek v Poljanah ob Kolpi, Novice 1856. — Juri Kobe, Badnjak v Poljanah ob Kolpi, Novice 1857. — Ivan Navratil, Božično koledovanje v Metliki, Vedež 1849. — Pirc Krasinski, Božič pri Belokranjcih, Dol. Nov. 1889. — Božič pri Belokranjcih, Dol. Nov. 1915. Pogl. tudi »narodni kruhi«!

J. N. Vipauz, Die Ostern in Möttling, Carniola 1839. — Ivan Navratil, Vuzem v Metliki, Vedež 1849.

Plesi. Kolo.

Ples z meči, Valvazor, Ehre, VI. knj. 302.
I. Navratil, Belokranjsko kolo, L. Z. 1888: metliško, poljansko, viniško, žumberško, slavonsko, bosansko, hercegovsko in črnomaljsko kolo.

Narodna in cerkvena svečanost.

Skubec, Cerkevna svečanost pri starovercih na Bojancih in marsikaj družega, Novice 1873: kolo, venčanje, svatba, črnomaljski gostje, metliška godba, Novice 1873.

Ženitev.

Bernard Tomšič, Die Gebräuche der Weinizer bei Hochzeiten, Carniola 1840. — Jurij Kobe, En dan na piru v Krajini (vojaški granici), Novice 1853. — Miko Požek, Ženitba v Belokranjski, Novice 1877:

⁵ O bugarščicah gl. zdolaj »Zbirke«, B. Vodnik, l. c.; narodne epske pesmi so nastale v krajih, kjer se mešate kajkavščina in štokavščina. Jurij Križanić, roj. l. 1617., je opozoril na te pesmi iz neposredne bližine Bele Krajine (Ribnik, Ozalj).

prosci, skrinja, »srna«, baba, pečenka na kolcu, darovanje, godba; ta opis je podoben dr. Adlešičevemu. — Janko Barle, Ženitvanjski običaji Belih Kranjcev v podzemeljski župniji, Let. Mat. Slov. 1889. — Franjo Lovšin, Ženitovanjski in drugi belokranjski običaji, Slovan 1914.

V. Rožić navaja med ženitvanjskimi običaji Prigorcev, ki prebivajo na vzhodnih obronkih Gorjancev, ta običajni pogovor svatov: »Mâ gospoda, vi ste zabludili; drugud je put u Mekliku (ali kam drugam); ovo nisu dvori, ke vi išete!« Prvi kapetan náti veli: »Mi smo dešli po pravim putu, tud se ide u Mekliku.«

Smrt. — Pogreb.

Bernard Tomšič, Gebräuche der Weinizer bei Begräbnissen, Carniolia 1839. — Miko Požek, Pravoslaven pogreb, Novice 1880.

Janko Barle, Narekovanje za umrlo materjo, D. i. S. XII. — Valvazor, Ehre, VI. knj., 305. — Gl. tudi zdolaj Štrekelj.

Narodni kruhi.

J. Buchenhain, Die Weihnachtsbrote, Carniolia 1844: iz Metlike. Gl. tudi Pirc Krasinski, l. c. in dr. Adlešič, rokopis (božišnik; trikraljica in novoletnica; vrtanj; vezila; pogača). — Črnomaljske preste, gl. Vera in cerkev: J. Volčič, l. c. 224.

Pastirske igre.

Dr. Adlešič, rokopis: ziljati, nebesati se, p'k'l-nebesa delati, sukno krasti, količati se, prasičati se, skrivati se, slepe miši loviti, piščenkad, sito-rešeto iskati, postole šivati, pogaču rezati, rihtariti se, mrtveca delati, rklja ali bukvo kalati, žbele krasti, skrivati se, ni po kući pogledati.

Otroške igre.

Pogl. zdolaj pesmi, Štrekelj-Glonar, IV. zv. in pa Čebular; je seveda še več drugih iger, n. pr. »To je moja granica«! (v Črnomlju).

Selo in dom.

J. Franke v Österr. ung. Monarchie in Wort und Bild. VIII. zv. — Dr. Janko Lokar, Belokranjska hiša, Carniola, nova vrsta 1912; priznati je Franketu in dr. Adlešiču, da »je selo raztreseno v gručah«, belokranjske vasi niso »dolge obcestne vasi«, ampak skupine domov, ki so drug od drugega ločeni; skoro vsak v svoji skupini je »enodvorec«. V večjih krajih je na sredi trg, kakor n. pr. v Dragatušu. V mestih, a tudi po vinorodnih krajih srečamo polnadstropne hiše. Zgradbe so stavili največ tesarji iz dragatuške fare. Tako pravi tudi Rožić o zgradbah Prigorcev: »Negda su najviše takvu stañe delali beli Krañci tam od Črnomlja — paleri ali pičavori zvani«. Polnadstropne hiše srečamo tudi po »Krájini«.

O enodvorcih Uskokov prim. razen dr. Mala tudi K. B. v. Hietzinger, Statistik der Militärgränze des österr. Kaiserthums. 1817. I, str. 234, delo, ki je tudi sicer v mnogem oziru važno.

O svetilih gl. razen Lokarja, Belokr. hiša in Adlešičevega rokopisa (s skico »svečnika« na trinožcu): »čebinek« iz Doblič v Poroč. dež. muz. v Ljubljani za leto 1906, str. 14.

Tkalstvo.

Dr. Jos. Mantuani, Narodopisne študije. Ostanek prazgodovinske tkalske tehnike na Kranjskem, Carniola 1915, kjer je opisana zlasti

tkalska tehnika v Beli Krajini, s slikami. — V. Šmid, *Krainische Spinnrocken, Bericht des Landesmuseums in L. f. J. 1907*, str. 37 sl. s slikami (v pril.). —

Narodna noša (nošnja).

Že ime Belih Kranjcev, pravijo, da izvira od njihove bele nošnje; med Slovani je znano tudi ime Belih Rusov, Belih Hrvatov in Belih Srbov. (Nekateri razlagajo »Bele Ruse« v smislu Svobodnih Rusov). — Nošnjo Uskokov opisali so že Valvazor, Hacquet, Hoff, Breton: *Illyrien und Dalmatien*, 1816, Hietzinger l. c., ki opisuje tudi nošnje Hrvatov v Krajini, Navratil (Uskoki l. c.) in Mal, da ne naštevam ostalih. — Belokranjsko nošnjo pa je prvi opisal Mihael Heinko: *Die Volkstrachten in Unterkrain, III, Carniolia 1842*; primerja jo z nošnjo Hrvatov v »slunjskem polku« (Slunj = Slovinj?); pravi, da nosijo okoli Krupe haljo iz belega domačega sukna, navadno preko ramen, kakor na sliki Arsenovića (glej zdolaj); Korban (l. c.) pravi, da nosijo Poljanke z baržunom obšite kolarje. — Dalje: Lokar, *Iz Bele Krajine*, l. c., zlasti pa Albert Sič, *O slovenskih narodnih nošah*, 1919. O nošnji Črnomaljk, ki nas jako spominja nošnje Osilničank, gl. Belokranjec, l. 8. 1908. — J. Navratil, *Kako so Belim Kranjcem bili zatrti črni repi*, Novice 1879, šte. 49. Gl. tudi Kobe, *Beli Kranjci*, in Adlešič, rokopis. O dežnem plašču pastirjev prim. A. A. Schmidl, *Volkstrachten im Königraich Illyrien*, *Illyr. Blatt* 1843, šte. 37. — O nošnji Žumberčanov in Gorjanov prim. Rožić, l. c., knj. 12, 117—8.

Z bosánsko nošnjo primerjata belokranjsko: J. Navratil, *Pisma o Bosni in Hercegovini*, L. M. Sl. 1878 in Heinko, l. c.; s hrvaško pa D. Seljan, *Zemljopis pokrajinah ilirskih*, 1843, str. 39. Brezrokavni zabunec primerja J. Navratil z bolgarsko brezrokavno žensko suktnjo, Novice, 1875, str. 173.; gl. tudi zabunec devojke iz Vrlike v Dalmaciji: Gaul-Löwy, *Österr. ung. Nationaltrachten*, Wien, I. mapa, šte. VIII. — O »škricarjih« gl. zdolaj, A. Sič, *Narodni okraski na pirhih in kožuhih*. Gl. tudi zgoraj: Iv. Merhar, *Sreznevskij na Slovenskem*, l. c. pa Fe-konja, *Pot v gornje strani*. *Pisma St. Vraza.*, Sl. Nar. 1879, št. 22 in št. 155—6.

Risbe in slike belokranjske narodne nošnje.

Goldensteinove slike v Korytkovi zbirki: *Slowianszczyzna*, tom 1. Iliria, Slowency, listi: 31, 33, 34, 36, 37 (poljanska svatba z zastavonošo, se nahaja tudi v Carnioli 1844), 38, 39, 41 (Osilničan in Osilničanka). — Iz zbirke Nikole Arsenovića [last mesta Belega grada]: mož in žena iz Mokric, devojka in mož iz Sošic, mož in žena iz Stojdrage, mož in žena iz Mrzlega Polja, še: mož in žena iz Mokric; devojka in mladenič iz Metlike, prim. Nikola Zega, *Zbirka Nikole Arsenovića*, *Narodna starina* 1923, s podobama devojke in mladeniča iz Metlike na str. 140. in 141. — Slike z jubilejnega sprevoda l. 1908. v: I. Šašelj, *Bisernice*, II. del, iste tudi v D. i. S. 1909. — Slike v prilogah k Rožića »Prigorju«, l. c. knj. 12. — Gl. tudi Valvazor, *Ehre*, VI. knj. 302. Tudi zgoraj navedena razprava F. Lovšina je opremljena s slikami: Prihod svatov na nevestin dom; izpeljivanje mlade; kresnice; nevestin dar, odhod na ženinov dom.

⁶ Pirc navaja: božičnik, novoletnico, gubance, povitice (povalnice), štručke in hlebčke (s ptički in okraski); »pugl« (odojak), papirnati venci; kruh in vino; — opomin matere, da ostanejo deca verna starim navadam; mošnjiček, jarem na mizi; razpelo nad hlevnimi vrati; narodne pesmi; zdravice.

Vezenine. Zbirke vezenin. (Gl. tudi »Prosveta« in »Umetnost«.)

Božo Račić, Narodne vezenine na Kranjskem, Sl. Nar. 18. 6. 1918.
 Albert Sič, Narodne vezenine na Kranjskem, II. del: Belokranjske vezenine 1918. Sič pojasnjuje tehniko (na ralice in s tkalnim vbodom), omenja otirač iz Črnomlja z modro in oranžno ornamentiko ter podaja prav bogato zbirko vzorcev. Po narodnih vzorcih napravile so si nekatere prijateljice Belih Kranjcev in belokranjske rojakinje cele opreme v belokranjskem slogu: kot zastore za okna, blazine za na okna, namizne prte, posteljne odeje, prtiče za na omarice, torbice, otirače i. dr. Navesti je tudi bojanske in žumberačke pa marindolske pregače, volnene posteljne odeje, čarape, torbe in torbice. Prapor metliškega Sokola. — Zbirke v ljubljanskem muzeju. Zasebne zbirke: g. I. Šašlja, ge. Haringove v Črnomlju, gđč. L. Baudekove na Vinici, ge. M. Gostiševe roj. Malneričeve v Ljubljani; slednji imate lastne vezenine v belokranjskem slogu; o zbirki narodnega muzeja gl. njega »Poročila«, zlasti za l. 1906, str. 19.

NARODNO BLAGO.

Zbirke.

Ivan Šašelj: Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada, I-II. V Adlešičih nabral —, 1906—09: pregovori in reki; 227 pesmi; vraže, prazne vere, narodni običaji; bajeslovne stvari (divji mož ali Vilenjak, prim. zdolaj Pripovedke: Kapelle; — Vidovin in Vidovina, Vile); 30 pripovedk in pravljic; slovarček. — Janko Barle, Iz narodne zakladnice. Nabral po Beli Krajini — Let. Mat. Slov. 1892: besede, lastna imena domače živine, pregovori, reki (koledovanje, pesmica: Lepa roža lilija s sekiricami). — Davorin Nemanič, Narodno blago, L. Z. 1884. — A. Žlogar, 5 snopičev narodnega blaga v rokopisu Mat. Slov. (večinoma iz metliške okolice). — Božo Račić, Nabirajmo narodno blago! Učit. Tov. 7. 1. 1920.

Dr. Karel Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, I.—IV. (zlasti III. zv.), 1895—1923. — Gl. tudi dr. B. Vodnik, Hrv. srb. nar. pesmi, 1913, I/1, str. 13—14.

Legende.

O cerkvi sv. Primoža nad Semičem gl. Potopisi: Podvitranski. — Dr. Adlešičev rokopis navaja legende: Kristus in sv. Peter — pomagata ženici streho pokrivat; — bérač, ki je hudiče sabom nosil, — prekani nazadnje i sv. Petra, da mu malo odpre nebeška vrata, nakar smukne noter.

Pripovedke in pravljice.

Joh. Kapelle, Die Sage vom wilden Manne, Illyrisches Blatt, 1840, str. 191 sl.: o divjem možu v hribih nad Črnomljem, ki ga zvijačno vjamajo v škorenj; divji mož izhira in umre, prejšnje blagostanje izgine. — Gorenjec-Podgoričan, Škratelj, narodna pripovedka belokranjska (iz Adlešič), Kres 1882. — Poženčan, Še ena povest od Petra Klepeca (iz Osilnice, kjer da je bil Peter Klepec doma), Novice 1847. — I. Šašelj, Vile, D. i. S. X., str. 640. — Janko Barle, Kaj pripovedujejo v Podzemlju o kačah, s pesmicami, D. i. S. XI, 56—61. — O vukodlaku gl.: Bela Krajina, nje prebivalci in njih šege, Dolenjec 1906; pisatelj poroča največ o pravljicah; mi posebno naklonjen Belim Krajincem, o katerih trdi: »Ljudstvo (na Gorjancih) je jako domišljavo, samosvoje in skoro tujce boječe. Ni torej čuda, da je tako pobožno.«

Fr. Trdina, Bajke in pripovedi o Gorjancih, I—IV, zbr. sp. II—V, 1904—08. — J. Kobe, Preklic stare moriti, Novice 1853, št. 3 in 4.

Dr. Adlešičev rokopis navaja še pravljice: muž gospódar; — palček (ki pomaga tatovom); — tri brati (najmlajši prekani starejša); — ribar: ne vlovi rib, obeča gospodu (vragu) ono, za kar ne zna, da ima, kadar bo staro sedem let, — in malovi polno rib; doma pove to ženi, ki se začuti nosečo; kadar reže mati temu otroku kruha, plaka; dete poižveduje za vzrok; sin, ko doraste, gre k duhovniku, ki mu da tak nasvet, da se reši. — Kdo te ima najraji? Žena ne, ker jo premoti vrag; »ki bi si bil zeil saboum p'sa, bi te bil čuval in ne bi bil mene (preoblečenega v oficira) pustilblizu, dokle te ne bi z lajanjem zbudil. A žena te je tela v spanju úbit.« — Kok se je znebiu gospódar svoje žene-cuprnice? Semiška. — Hudobna mačeha in grofovsko pastorka, metliška.

Po narodni pripovedki: J. Kobe, Preklic stare moriti, Novice 1853, št. 3 in 4.

O »vetrnicah« in sóblazni gl. I. Šašelj, Zgodovina adlešičke fare, str. 8.

Pesmi.

Božo Račič, Belokranjske otroške pesmi, 1924. — Dr. K. Štrekelj je zbral v I—II. zv. Slov. nar. pesmi 147, v III. 254 in v IV. (dr. Glonarjeva izdaja) 89 belokranjskih pesmi, vsega tedaj 490 številok. Posebno lepo mesto zavzemajo belokranjske pesmi v III. zv., kjer opisuje Štrekelj tudi dotične običaje (»obrede«) same (8., 9. in 10. snopič — božične kolednice, novoletne in kolednice za sv. Tri kralje; kresne ali ladanjske pesmi, med temi tudi jurjevske — pa kolo; narekanje za umrlimi). V Štrekljevi zbirki so gotovo zbrane vse do l. 1923. v slovstvu zabeležene belokranjske narodne pesmi, kot tudi pesmi iz rokopisnih zbirk J. Barleta, I. Šašlja, A. Žlogarja in iz drugih manjših rokopisov. — O Šašljevi zbirki gl. zgoraj.

Dr. Adlešičev rokopis obsega 149 pesmi, deloma neobjavljenih.

Albin Čebular, Iz torbice belokranjskih palčkov, 1925.

(I. Šašelj je objavil najprej belokranjske narodne pesmi v Slovanu 1886—7, L. Z. 1888, D. i. S. III. in V.). — Gl. tudi Korytko, Slov. pesmi kranjskiga naroda, n. pr. »Semiška gora« in »Ženitna pesem iz Metlike«. — »Brunka« v črn. kolu je pač — perunika (Perun).

Zagonetke.

L. Tomšič, Narodne zagonetke, Glasnik 1862, str. 112. — Gl. tudi zgoraj J. Kobe, Preklic stare moriti.

Pregovori in reki. Naziranje o življenju, gospodarska, vremenska pravila.

I. Tomšič, Viničke prislovice, Novice 1857; I. Šašelj v Bisernicah (prej v D. i. S. 1888, 1890 in 1893, v Drobtinich 1887, Slovanu 1886—7, L. Z. 1887), v D. i. S. XXIV., XXXV. i. d.; J. Barle, gl. istega spis: Iz narodne zakladnice, L. M. Sl. 1892. — Gl. tudi J. Kobe, Beli Kranjci.

Vraže in prazne vere.

I. Šašelj, Bisernice (prej v D. i. S. II., V. in VII.). I. Navratil, Slovenske vraže in prazne vere, L. M. Sl. 1885, 1887, 1888, 1890, 1892, 1894 in 1896. To delo obsega tudi vremenska pravila in narodne leke. — Dol. Novice 1889, str. 55: Iz Bele Krajine.

Krajevna imena.

P. Ladislav, Rosalnice, D. i. S. IV. (1891), str. 73: rusalje, rusalke — bližina pokopališča pri Treh Farah in — pristavim — reke Kolpe.

L. Pintar, Nestoplja vas (Neustop — Neodstop), Carniola 1910, str. 77; Mehovo, L. Z. 1914, 566; Poljane, L. Z. 1908, 247, 311; Vrtača, L. Z. 1913, 546; Zapovdje, L. Z. 1912, 552. — Prim. k Dragotušu Drahotuš na Moravskem; Sodevci, Sodinja vas, Sodni vrh, gl. Gruden, Slovenski župani v preteklosti, 1916, str. 35, Vavpeča vas pri Semiču, gl. Gruden, istotam, str. 36. — Črnomelj: Črnom-l-ji (Črnomov grad; Jaroslav-l-j; tako o Škrabec (Metlika je od 13. stol. ime okraja, sedanja Metlika se je zvala Novi trg v Logu [in der Awe, Alba, tudi »na Otoku«] gl. Hitzinger, Nekatero stare fare..., cerkv. zgod., zdolaj). Božjakovo: božjaci (templarji)? (Templarji so bili pri Treh Farah).

Gradac, Gradec, Pusti Gradec, Gradnik, Predgrad, Gradinje, Adlešiči, Bojanci, Badovinci, Dragoševci, Dančidoviči, Kordiči, Milić-selo, Pavičiči, Pavnoviči, Pribinci, Plavci, Sekuliči, Markušiči, Jakoviniči, Tomaševci, Učakovci, Vrhovci, Vidnjeviči; — Skavrini: Skaver: — Kroci: Crucium?

Grm. — Trnovec. — Stražni vrh (straža ali stražnji t. j. zadnji?). Vojna vas (vojna — Vojin — zunanja?). (Kulpa = »vode«, gul = voda, »pa« je mn. končnica).⁷ — (Zamenjavanje nekaterih imen je povzročilo zgodovinske zmote, n. pr. mesta Metlike z metliškim okrajem, Drašče vasi, ki ni v Beli Krajini, z Drašiči: zmota Mella, Schumija in Trdana; — Cerovca s Črnomljem: Zerndtle, gl. zdolaj pri zgodovini.)
H »Kolnik«-u v Črnomlju (kúla = voz) prim. P. Skok, Prilozi..., Rad 224, Kolnik.

Rodbinska imena.

Starejši »Koledarji Družbe sv. Mohorja« z imenikom članov. Glede nekaterih rodov prim. R. M. Grujić, Plemenski rječnik ličko-krbavske županije, Zbornik za narodni život, knj. 21.⁸

O domačih hišnih imenih v adlešički župniji gl. I. Šašelj, Zgodovina adlešičke fare. — Rodbinska imena posegajo tudi na Hrvaško.⁸ — Gl. tudi zgoraj: Božo Račić, Prišvarki (rokopis); o »maslarjih«, »skoru panih« in »fužinarjih« gl. Mal, Uskočke seobe, op. 226.

Zemljepis. Krajepis.

Splošna dela.

H. G. Hoff, Hist.-stat. top. Gemälde vom Herzogthum Krain, 1808, 1—3, zlasti 2. del (napake glede Črnomaljščice in Lahinje ter Kuma pod Črnomljem; opisuje sicer dobro n. pr. belokranjsko vinstvo). — Fr. Orožen, Vojvodina Kranjska, 1901, 1. sn. (važno vsestransko). — Anton Melik, Jugoslavija, I. sn. 1924. — R. Badiura, Vodić kroz jugoslovenske Alpe, 1922. — Prof. M. Šenoa, Geografija Jugoslavije, 1921. — »Vojvodstvo Kranjsko«, 1866. — Dr. J. Rus, Slovenska zemlja, 1924 (nekaj geoloških podatkov o Beli Krajini). — Drag. Hirc, Sichelburg v Österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild, zv. Kroatien und Slavonien, 1902.

Geologija. Goropis.

Dr. D. Gorjanović-Kramberger, Geologija gore Samoborske i Zumberačke, Rad. knji. 120, s skicami (Kupčina je meja med — triasovimi — Alpami in — krednim — Krasom; goropis). — Tacitus, Gorjanci star ognjenik? (Opozarja n. pr. na toplice: Čateške Toplice in Toplice pri Straži; prigorska Toplica, gl. V. Rožić, l. c.) — I. Šašelj, O potresih v Adlešičih v zadnjih 30 letih, Dol. Nov. 1916, štev. 2. — Čateške toplice,

⁷ Tako razlaga besedo Kulpa iz praevropskega jezika prof. Oštir.

⁸ Prim. črnomaljske in hrvaške »Kukarje« (staro hrvaško pleme izmed enajstero prvih rodov), Gušiče (Krasinec), Cvitkoviče, Županiče (Draganić), Ma(l)inariče (D. Kosinj; Dabrica).

gl. vodopis; o dolini »srednje Kolpe« gl. Vojvodstvo Kranjsko.⁹ O črnomaljsko-metliškem gričevju kot delu plitvega hrvaškega Krasa, ki se razteza od Črnomlja in Metlike do Bihača in Krupe v Bosni, gl. M. Senoa, l. c., istotam in zlasti pri Orožnu, l. c. pa o Rogu, katerega deli od Gorjancev potok Črmošnica. — »Vojvodstvo Kranjsko«, 1866, str. 14—15.

Jakob Župančič, Izprehodi po Gorjancih, Plan, vestnik 1909.

Vodopis.

Prof. M. Senoa, Rijeka Kupa i njezino porječje, Rad. knj. 122, s skico in z natančnim popisom rečice Lahinje; namesto »Zagorje« ob Lahinji beri: Zastava. — K. Senoi prim. Valvazorjev zemljevid: Der Culpstrom in Crain, Ehre, III. knj., str. 305. — Bivšo Kranjsko deli od Hrvaške potok Kamenica; Kolpa teče ob Beli Krajini (do Kamenice) 104 km (Orožen). Poljska dolina je »banja«. — Otočko in metličko polje (»Poljci«) gl. Senoa, Rijeka Kupa. — K., Die warme Quelle bei Tschatesch an der Save, Blätter aus Krain 1857, 169—71.

Vodopadi: Sopotski slap (8 m); Brizalo (v Slapnico, 50 m); pri Vranjaku (20 m). — Ponikva: Boljara v Zumberku.

Podzemeljske jame. Prepadnice.

Dráganji ali Grdánji skedenj, gl. zdolaj Kolbezen, Kanizarica; o adlešičkih jamah gl. Adlešič, rok. — Prvi, drugi in tretji »zjod« nad Črnomljem se nahajajo pri Mavrlu in Bistricu. Podzemeljska jama ob Kolpi med Kostelom in Poljanami, gl. Valvazor, Ehre, II. knj. str. 235, s podobo. Sljut pri Vrhju, gl. B. Tomšič, Die Räuber in Schweinberg, zdolaj, l. c. — O »Lapič-gradu« gl. Ogrin, Slike. — Pogana jama; Židovska kuća; zazidana pečina (Zumberak); Tomašičevka.

Podnebje.

I. Šašelj, O vročini in suši v Beli Krajini, zlasti v adleški župniji, Dol. Novice XXXII, števec, 7—15. — Od splošnih del prim. zlasti Orožen, l. c.; Bela Krajina spada v prvi podnebni pas bivše Kranjske; srednja mesečna toplota v Črnomlju je: v januarju 0°8' C, v juliju 20°6' C, in v decembru 0° C, srednja letna toplota pa 10°1' C.

Vremenoslovje.

I. Šašelj, Doneski k vremenoslovju Bele Krajine, Dol. Novice, 1914—1916, Šašelj je tudi sicer poročal v Dol. Novicah in v Slovenec o vremenu v Beli Krajini.

Rudništvo.

W. Voss, Die Mineralien des Herzogthums Krain, 1895; pri Črnomlju se nahaja železna ruda (hematit in limonit), vivianit, kaprotinski apnenec, glina, lignit; pri Gradcu železna ruda (limonit), pri Metliki železna ruda, numulitski apnenec, rogovec. — Gl. tudi Vojvodstvo Kranjsko, str. 57 o premogu v tretjegornji tvorbi pri Črnomlju.

⁹ Vojvodstvo Kranjsko, str. 14—15 navaja premogovne apnenec in škrljelceve (ziljski skladi) okoli Banjeloke, Poljan in (Starega) Trga ter pisane peščence laporja triasne tvorbe ter dolomite v višjih slojih. Prim. »Železniška zveza Slovenije s Kvarnerom in Dalmacijo čez Kočevje in Črnomelj«, 1921, str. 21—23.

Rastlinstvo.

J. Zupančič, Izprehodi po Gorjancih, l. c.

Živalstvo.

Julij Bučar, Po belokranjskih vodah, Lovec 1912 (popis rib i. d.). — Albin Čebular, Divji prašiči v Beli Krajini. Divja mačka v Črnomlju, Lovec 1922 in druga krajša poročila v zadnjih letnikih Loveca. — Dr. Gv. Sajovic, Ornitologični zapiski za Kranjsko v letih 1914 do 1916, Carniola 1917 in prej že od l. 1910. manjši podatki tudi o živalstvu Bele Krajine, vse na podlagi podatkov Iv. Šašlja. — Fran Lokar, Spomini belokranjskega lovca, Lovec 1912. — I. Šašelj, O dehorjih, divjih mačkah, jazbecih v Beli Krajini, Lovec 1921. Isti, Divje mačke in volkovi v Beli Krajini, Lovec 1921. Isti, Divje mačke in volkovi v Beli Krajini, Lovec 1920. — O volkovih blizu Podbrežja gl. Slovenec 1876, št. 136 in 1880, št. 12, o medvedu Slovenec 1883, št. 212. O divjem prascu gl. tudi: Iz Adlešič, Dol. Novice 1913, št. 1 in v Lovcu 1922. — Lov na volkove, odrejen od okr. glavarstva, Sl. N. 1880, št. 198.

D. Hirc, Životinje okolice severinske, Vienac 1881.

(Belo Krajino odlikuje posebno bogastvo s pticami, zlasti s »pticami« pevkami).

Zemljevidi, zbirke, opazovalnice.

Razen splošnih so posebne pazljivosti vredni zemljevidi: Lazijevi s »Slovensko Krajino«, 1542 sl.; Bolognini Zalterii Ducatus Carniolae una cum Marca Windorum, 1568, ki označuje v Beli Krajini »Valles Utricae«, vsekako — »mehovske doline«. — Valvazor, Der Culpstrom, l. c.; Šenoa, l. c.; Marinkovičev geološki zemljevid Jugoslavije.

Rudninska zbirka se nahaja v gradaški graščini. — Meteorološki postaji ste v Črnomlju in v Gradacu. (Prav bi bilo, ako bi premogokopna družba Belokrajina napravila v Črnomlju rudninsko in geološko zbirko).

V rokopisu v adlešički šoli: B. Račić, gospodarsko - statističen zemljevid Bele Krajine po stanju l. 1920.

Človek, glej Fekonja, Dopisi St. Vraza, l. c.; Kobe; Lokar; Adlešič, l. c.; Županič.

Krajepis.

J. Kobe, Pogled na mirno Goro, Novice 1851. — B. Tomšič, Weiniz in Unterkrain und seine Bewohner, Carniola III. (1840—41). — Skubec, Gribeljsko polje in grad Podbrežje, Novice 1873. I. Šašelj, Grad Podbrežje v Beli Krajini, D. i. S. VI. — Isti, Krupa v Beli Krajini istotam. — Leopold Kolbezen, Kostel, Dol. Novice 1915; Kanižarica; Pusti Gradec; Turn pri Črnomlju, Dol. Novice 1916. — P. pl. Radics, »Schloss und Stadt Mötling in Unterkrain« v Dillinger's Reiseführer 1907, šte. 1. — H. pl. Radics, Das Mineralbad Töplitz in Unterkrain und seine Umgebungen, Dunaj 1878 (o izletih v Belo Krajino). — L. Hrovat, Kranjska mesta 1885.

V. Lopašič, Žumberak, Vienac XII; gl. tudi prevod prof. Steklase v Slovencu 1885, št. 145 sl. — Bihač i bihačka krajina.

Prim. tudi Lopašič, Bosiljevo in Severin. Vienac VI., — Jastrebarsko, Vienac XIII., — Oko Kupe i Korane, 1895. — Št. Tomšič in Fr. Ivanc, Kočevsko okrajno glavarstvo.

Nalez, ob belokranjski železnici, Dol. Novice 1915, št. 3 sl. (bolj zgodovinskega značaja). — Na Mehovem, Slovenska lipa (rokopis v ljublj. semenišču), 1862. —f—, Spomin na Gorijance, Novice 1865.

Krvavi kamen, gl. Orožen, l. c. I, str. 91, op. 1.

Med predmestji Črnomlja navaja Orožen Hrib, Kolnik, Krštino in Skadnje; (pristavljam: Desinec).

Starožitnosti.

Jernej Pečnik, Stari grobovi na Dolenjskem, Dol. Novice 1889, šte. 5.

Jernej Pečnik, Prazgodovinska najdišča na Kranjskem, I. M. Dr. XIV, str. 188 sl. Pečnik opisuje sledeča najdišča: Poljane, Jugorje, Mačkovec, Štrekljevec, Rožanec (mitrej), Loka (rimski zid, toplice), Črnomelj, Tanča gora, Veliki Nerajec (60 mrličev v eni gomili), Pusti Gradec, Tribučje, Plešivica, Metlika, Primostek, Gradac, Grm pri Podzemlju (80 mrličev v eni gomili), Podzemelj, Kučar (obsežni zidovi), Otok, Boršt, Cerkvišče, Gornje Griblje, Vranoviči, Krupa, Vini vrh, Krasinec, Vrh, Ogulin pri Vinici (rimski trdnjava, temelji stolpov), Žeželj, Zile (jako dosti orožja), Stari trg; — Čatež, Malence, Mokrice, Zgornja Pirošica, Bušča vas, Stojanski vrh, Izvir, Mehovo, Veliki Cirknik; v vseh teh krajih so našli gomile in izkopenine, zidove, bodisi iz halštatske, latenske ali pa iz rimske dobe. — Isti, Vojvodina Kranjska v predzgodovinski dobi, 1912, zlasti str. 21—22: na Kučerju so imeli tudi svojega kralja; trdnjava pri Kolpi na 1100 m visokem hribu, ki ga imenujejo Kočevarji »Ludvigsberg«; — edina te vrste na Kranjskem; Brod pri Kolpi; Fara pri Kostelu. Pristaviti je še tudi Perudine, kjer so našli rimske novce in zlato verižico.

Jernej Pečnik, Noviodunum, Slovenec, 1887, šte. 23 sl.

O podzemeljskih izkopeninah prim. tudi dr. M. Hoernes, Die Urgeschichte des Menschen, 1892, str. 591: bronasti meč halštatske dobe z »antenskim« ročajem, konjički, okraski na posodju.

S. Rutar, Prazgodovinske rimske izkopine po Slovenskem l. 1890, L. M. Sl. 1891. — Grška amfora iz Loke: I. M. Dr. 1896, 242.

Kamnena sekirica iz Kolpe, gl. Poročilo dež. muzeja v L. za l. 1906, str. 11.

D.(eschmann), Inschriftsteine im Tschernempler Boden in Unterkrain, Mitheil, des hist. Vereins für Krain 1856, str. 48, z risbami mitreja pri Rožancu (prim. tudi sliko pri Badiuri l. c.) kamena z napisom v Gradacu in reliefa z glavo na Vinici ter glagolskega napisa z Vinice:

5

1556

U F L O

C G. (?)

Mommsen, Corpus Inscriptionum Latinarum, fasc. Illyricum, 1893, p. 1738 sl.:

Rožanec:

Gradac:

D. I. M.
P. P. P. AELII NEPOS ET
PROCULUS ET FIRMINUS
PRO SALU SUA SUORUMQUE

SEX CAES. . . M
PROVIN. . . TR
CIA ET. . . CEI
CAES M . . VI
AXIM. . . VA
VFS. . . / .

Črnomelj:

(šte. 10822, piramidi podoben žrtvenik z reliefi): DINAE

(šte. 10823, Loka, h. št. 10 v ognjišču):

. . VNA

ASVOR

. . . .
EX VOTO

OINIVO (= Fortuna pro salute Sua Suorumque).

(št. 10824, iz cerkvice sv. Duha v Črnomlju):

D M
C I V E N
K I E T N
I P

Št. 10825: (v zidu mlina).

GA V D M
P E T P A V L L I A N
P E T V E R I A N O
O B I T O A N D R V
E T A P U L E I R U F I
O R U M

D M
JUL CELL CUN

(Nagrobnik z reliefi — tremi glavami — in mrtvaško daritvijo iz mlinskega slapa, prim. Poročilo dež. Muzeja »Rudolfinum« za l. 1907, str. 4; — skoro čisto enak mu je:

Nagrobnik z reliefi — tremi glavami — in daritvenim trinožcem iz cerkve sv. Petra v Črnomlju, ki se nahaja sedaj v muzeju nasproti zgorajšnjemu).

(Stara trdnjava je morala biti v Črnomlju pri prejšnji kapelici sv. Jožefa, kjer so pozneje stale kašče nem. vit. reda; sledove je opaziti).

Hicinger, Die Mithrasgrotte bei Tschernembl, Mittheil. des hist. Vereines für Krain, 1857, str. 11—12; gl. tudi Novice 1854, str. 279. — L. Kolbezn, Mitrov tempelj pri Rožancu, Dol. Novice 1916; prim. tudi L. Podlogar, Kronika..., gl. zdolaj.

K Mommsenovem števil. 10822 prim. pa »Poročilo dež. muzeja« za l. 1906, str. 13: votivni žrtvenik Jupitru; reliefi so vidni, kot je kamen postavljen v muzeju, s treh strani, napis pa bi čitali:

I O
N V N
I O V I M

M a l e n c e, gl. Mommsen, števil. 3920, 3923, 3925, 10799—10801, 10803, 10807, 10810, 108814; večina kamenov je najbrž prenešana z Drnovega.

Gl. tudi Fritz-Pichler, Austria Romana, II. 1914, imena: Colapis, Crucium, Japydes, Metullum, Noviodunum, Ouadrata, Romula, Weisskrain itd.

V. Schmid, Bericht des Landes-Museums in Laib. für d. J. 1907, str. 37: o staroslovenskih grobovih v Črnomlju. — L. Niederle, Slovenské starožitnosti, Odd. kult. I/1, 233.

M. Malnerič, Stolp v Mestnem obzidju Črnomlja, I. M. Dr. 1907 (tudi ta stolp je sedaj izginil, ker naša mesta ne čuvajo svojih spomenikov tako, kot n. pr. češka).

Zgodovina.

Fr. Schumi, Möttling, Archiv für Heimatskunde von Krain, II, str. 208 sl. (viri).

F. A. v. B., Ruhwertshof, Laibacher Wochenblatt 1804, št. 14 in 15: v listini cesarja Rudolfa iz l. 1277. čita B. »Zerndtle« — Cerovec, ne Črnomelj; (drugače Podlogar). Lazius zaznamuje na svojem zemljevidu Cerovec kot velik kraj.

F. A. B., Möttling, Laib. Woch. bl. 1805, št. 43, z grbom Friderika IV., obsegajočem grb Slovenske Krajine. — Enako (a brez grba): Möttling, Illyrisches Blatt 1840, št. 5, zgodovina in prirodoznanski opis.

Iz Valvazorjevega dela »Ehre des Herzogthums Krain« so posebno važni odstavki v XI. knj.: Črnomelj, Čatež (Duorizhof) in Dragavanič-dvor, Gradac, Kostel (Grafenwarth), Kot, Kovači grad, Krasinec, Krupa, Mehovo, Metlika, Mokrice, Podbrežje, Podturn (Turn), Poljane, Pungart (Sternischenhof), Pusti Gradec, Semič, Smuk, Vučigrad, Zumberak.

I. Steklasa, Purkstali, Dol. Novice 1909; isti, Paradajzerji, istotam. — Dr. Rudolf Puff, Die Grafen von Purgstall, Blätter aus Krain 1857, št. 1 in 2. (Ana Gradaška je bila zadnja potomkinja Otokarjev; Moric Purgstal, ki je bil priženil Krupo, Jurij Turn, Jurij Schnitzenbaum in Konrad Peutinger so upostavili prve diplomatske zveze z Rusijo.)

Leop. Podlogar, Kronika mesta Črnomlja in njega župe, 1906. Isti: Črnomaljski gospodje, Dol. Novice 1918. — Isti, Doneski k zgodovini Bele Krajine, Dol. Novice 1918. — Isti, Ustanovitev mest Črnomlja in Metlike, Dol. Novice 1918. — Požari v Metliki, I. M. D. XVII.

Braun-r, Die Herren und Freiherren von Tschernembl, Illyrisches Blatt 1838, str. 125—27; B. navaja, da so imeli črnomaljski gospodje v svojem grbu — grb Slovenske Krajine; grof Matija Turn in Erazem Črnomaljski da sta izzvala 30-letno vojsko, prim. zdolaj Erazem Črnomaljski. Najožji sorodnik Erazma Č., Friderik Č., je stopil kot o. Jakob v benediktinski samostan v St. Galln-u.

Fr. Schumi, Die Herren von Krain und die windische Mark, Archiv f. Heimatskunde von Krain, I. zv.

Fr. Schumi, Die windische Mark, Archiv f. Heimatskunde, II. — Isti, »Beiträge zur Geschichte von der Möttling und von Sichelberg« in »Sichelberg«, tudi tam, I.

A. Suppantšitsch, Die Gebrüder Plasmann, Laib. Woch. bl. 1805; isto v Illyr. Blatt 1840, št. 46.

H. v. Radics, Schloss u. Stadt Möttling, gl. krajepis. — L. Podlogar, Kostel, Vrtec 1921.

I. Šašelj, Zgodovina adlešičke fare, 1887. — F. S. Pirc, Mehovo, Sl. Več. XIV.

V. Lopašič, Karlovac 1879. — Vrhovec, Zgodovina Novega mesta, 1891; V. Steska, Kočevje, D. i. S. 1896.

Dr. Fr. Kos, O bojih med krščanskimi in poganskimi Slovenci v 6. stoletju, I. M. Dr. X. — Kos zanikuje Megizerjevo trditev o boju krščanskega Valjkuna s poganskim Drohom pri Metliki.

V. Klaić, Atlas za hrvatsku povjestnicu, str. 8 in zemljevid br. 2. Laszowski, Stara hrvatska županija podgorska, Rad. knj. 138; važno radi spoznanja najstarejših mej Bele Krajine (nekako ob Bregani).

Dr. Fr. Rački, Hrvatska prije 12. vieka glede na zemljišni obseg i narod, Rad, knj. 56, str. 130—6. Rački smatra Belo Krajino prvotno za del Hrvatske; enako Šišić, Geschichte der Kroaten, 1917, I. st. 259. Značilno je, da ne navaja Fr. Kos v vseh do sedaj obelodanjenih štirih zvezkih »Gradiiva« nobene listine, ki bi se dotikala Bele Krajine; govoreč o listini iz l. 1162, IV. knj. št. 451 zanikuje Kos boje Hartvika z Mehovega z ogrskim kraljem Belo III. in le iz listine z dne 3. 8. 1179, IV. knj. št. 617 izvemo o Vitemarju Žumberškem (de Sicherberg) kot priči.

J. Steklasa, Slovenci in Hrvatje v borbi radi investiture, Kres III, str. 508—9. (Iz razlogov cerkvene zgodovine smatra Steklasa Belo Krajino tudi politično prvotno za del Hrvatske.)

V. Klaić, Krčki knezovi Frankopani, str. 168 in 182 (Gotenica; Mehovo). — r, Zgod. črtice o Beli Krajini, Danica 1904—5.

Dr. A. Luschin v. Ebengreuth, Grundriss der österr. Reichsgeschichte, 1899, in sicer o Slovenski krajini § 12, t. 3. in § 15, t. 1. (Ime »Slovenska Krajina« nastopi za Belo Krajino nekako istočasno z nemškim viteškim redom; morda je iskati v tem pojavu vzročno zvezo. Tudi na poljskih mejah je nastopal ta red v »markah«. Prim. ime »Slovinje« [Slunj — Slovinj?] in »Slovinci« za kraje tostran Gvozda [Vel. Kapele in Risnjaka]).¹⁰ — O »marchii Dalmatiae« gl. Šišić, Gesch. 254 sl.

¹⁰ Gl. tudi I. Navratil, Nekoliko zgodovinskih drobtin o pojmu »slovenski, a, o« ali: »slovenski bani«, Kres VI.

Od splošnih del gl. zlasti Orožen, Vojvodina Kranjska, zgodovinski opis, 1902, Gruden, Zgodovina slov. naroda in Dimitz Geschichte Krain.

O Frankopanih je posebe pripomniti, da so vsaj v Črnomlju gospodovali dvakrat in sicer l. 1377. Stjepan knez Krka in Modruša (čegar hčer Elizabeto je dal umoriti celjski grof Friderik II.) in Nikolaj knez Tržački l. 1575.

Za najstarejšo slovansko zgodovino Bele Krajine pa niso važna samo politično-zgodovinska dela, važno bi bilo zelo, poznati tudi narodopisni značaj prvotnega prebivalstva na Gorjancih ter na Kočevskem; o »starosediocih« ali »prastaniocih« Žumberka je pisal Stanić.

X. Richter, Forschungen über Krains, Istriens und Friauls Geographie und Geschichte im Mittelalter, Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst, Wien 1824, šte. 32 sl. (Tudi iz tega spisa ni posneti kaj posebno določnega o najstarejši zgodovini Bele Krajine; članek je važen za Kostel.) — Kadlec, Uherské ústavní dějiny, 1907, str. 10.

Izmed grbov je vpoštevati za starejšo zgodovino srednjega veka zlasti: grb črnómáljskih gospodov — enoglav orel z dvojnimi pasom kock iz levega kota zgoraj do desnega zdolaj, sličen grbu gospodov iz Novega Grada v Istri. Gl. risbe v Valvazor, Ehre, 3. zv. Prim. grb k r a n j s k e vojvodine!

Grb Slovenske Krajine: gl. Pavel Ritter Vitezović, Stemmatalogia, 1703; »pileus niger cum rubea ligula in scuto aureo«. — »Eadem insignia« — kot Japidija — »nunc fert Marca Slavonica, veteris Japodiae pars«. — Fr. Schumi, Das Wappen der Windischen Mark, Archiv f. Heimatskunde, I. zv.¹¹ — P. Kozler, Kratek slov. zemljopis, 1854.

(V grbu Črnomlja, kot ga kaže sedanji pečat, čitamo zgoraj letnico 1557, ob levi strani črki C A, ob desni pa H M, kar si razlagam s: centum anni huius municipii; l. 1457. so namreč potrdili metliški mestni svetovalci, da uživa mesto Črnomelj z Metliko že od davnih časov enake pravice.)

Leopold Podlogar, rokopisi: Zgodovinski kažipot po Črnomlju in okolici, Podbrežje, Stari trg, Vinica; »Črnomelj, zgodovinski mestopis«.

Ivan Zupanec, Iz časa bivanja Francozov v Beli Krajini, D. i. S. XI. —

Dr. Jos. Gruden, Spomini na Francoze, Zb. Slov. Mat. XIII, odstavek: Upor na Dolenjskem in v Beli Krajini.

Krvavo sodstvo so imeli: Metlika (od l. 1478.), Kostel, Mehovo in Poljane. —

Dr. H. Bidermann, Zur Geschichte der Uskokken in Krain, Arch. für Heimatskunde I—II. — Dr. J. Mal, Uskučke seobe i slovenske pokrajine. Povest naseobina s kulturno-istorijskim prikazom (sa kartom), Srp. etnografski zbornik, prvo odelenje, knj. 18., 1924. — Isti, Žumberak in Marindol, D. i. S. 1911. — Ivić, Dolazak Uskoka u žumberak, Vjesnik kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskog arhiva 1907. — Anton Koblar, Čegav je Žumberak? I. M. dr. VIII. — Ivić, Iz prošlosti Srba Žumberčana, Spomenik s. kr. akad. LVIII, II/49, 1923. — Badovinac, Žumberak i Marindol.

Vojne krajine ni več, Slovenec 1881, šte. 79.

Juraj Kosić v zaporih v Črnomlju, inventar v cirilici, gl. R. Lopašić, Spomenici hrv. Krajine, 1884, I., str. 115.

Bernard Tomšič, Die Räuber in Schweinberg, Carniolia 1844. — Leop. Podlogar, Črtice o belokranjskih hajdukih, D. i. S. 1908; isti, O roparskih napadih na Slovenskem, Mladika 1923—24. — Gl. tudi zgoraj, krajepis, Lopašić!

O spisih o turških vojskah gl. A. Stroj, Društveni govornik, III. (1915). —

Tota communitas nobilium Croatorum in stipendio majestatis regiae in confinibus Croatiae (v Metliki), l. 1530. gl. Lopašić, Spomenici hrv. Krajine, I.

¹¹ Za posodo (kotel) smatra grb Sl. Krajine Valvazor; nekateri vidijo v tem grbu zvon; lahko pa da je samo — »tobolec« (»Borsa d'Argento«).

O Iliji Gregoriču gl. Levstika zbr. sp. IV. zv.

Cerkvena zgodovina.

I. Steklasa, Slovenci in Hrvatje v borbi radi investiture, Kres III, 508—9 in Kralj Dimitar Zvonimir..., izv. rak. gimn. 188 $\frac{3}{4}$.

Dr. Fr. Trdan, O slovenskih bogomilih, Čas 1914.

Balt. Kereselich, Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis I/I, str. 25 sl. — I. Tkalčić, Ivan arcidjakon gorički, domači pisac u 14. vjeku, Rad. knj. 79 (z natančnim popisom postopka zoper črnómáljskega komanderja nem. vit. reda, Hinka).

P. Hitzinger, Nekateré stare fare na Kranjskem, Zgod. Danica 1864, str. 191.

M. Slekovec, Doneski k zgodovini cerkva in fara na Kranjskem, I. M. Dr. 1897 in 1898. (Mati belokranjskih cerkva je črnómáljska, 1228.)

Janko Barle, Nekoliko podatkov za zgodovino belokranjskih župnij, I. M. Dr. XI. in: Še nekaj podatkov prepira med križniki v Beli Krajini in kapitulom zagrebškim, I. M. Dr. XI. — Isti, Prepír med nemškim redom in kapitulom zagrebškim, Zgodovinski zbornik 1892. — »Album capitale« ali »Liber statutorum« v I. Tkalčić, Monumenta historica episcopatus zagrabiensis, vol. II.

Prof. Ivan Steklasa, Protestantizem v Istri, v metliški in hrvatski Krajini, Trubarjev zbornik, 1908, str. 74—93.

Leop. Podlogar, Belokranjski reformatorji, D. i. S. 1908.

Dr. J. Šimrak, Povijest marčansko-svidničke eparhije i crkvene unije v Jugoslaviji, Bogoslovska smotra, 1924—25.

L. Podlogar, Božja pot pri sv. Frančišku nad Planino, I. M. Dr. 1906.

Isti, Nemški viteški red v Beli Krajini, I. M. Dr. 1907.¹² — Frančiškani v Beli Krajini, istotam.

Istina dragatuškega graščaka Primca za ustanovitev dragatuške fare, gl. zdolaj J. Müller, l. c.

Catalogus Cleri dioecesis Labacensis, starejše izdaje.

Monumenta diplom. Commendae Metlicensis et Tschernömblerensis.

Gl. tudi odtavek: Vera in Cerkev.

L. Podlogar, Božja pota v Beli Krajini, rokopis (Tri Fare in Žeželj).

Vera in cerkev.

B. Tomšič, Iz Vinice na Dolenjskem, Zgod. Danica 1855, str. 167: Marija Žeželj: glavni oltar z dvajsetero angeljev in enajst svetnikov, slika Marije z zlato verižico in z zvezdo na čelu; sredi cerkve kip Marije z Jezusom; osmerooglat, 34 sežnjev visok stolp.

J. A. Babnik (Babnigg), Eine krainische Judith, Blätter aus Krain 1865. Ta povest iz časa turških vojsk je važna tudi za cerkveno zgodovino, posebno za zgodovino božje poti k Mariji Žeželjski: Helena Lenkovičeva v Gradcu, — belokranjska Judita —, opijani po očetovem nasvetu ago, poveljnika turške zadnje straže in mu spečemu odseče glavo. Ko morajo Turki bežati nazaj čez Gorjance, ker ni zadnjih čet, utone Ali paša v Kolpi pod Žežljem; zmagovalci vidiijo Mater Božjo z Jezusom v naročju na prestolu, ki kaže za Turki; v spomin te prikazni je postavljen kip Marije v srednji ladji v cerkvi na Žežlju.

¹² Pred nemškim redom so bili v Beli Krajini (pri Treh Farah) templarji. V znanem procesu proti templarjem jih je bilo 54 sežganih nastor prizadevanju papeža. Od templarjev izvajajo preko »novih templarjev« svoj nastanek prostožidarji (visoki naslovi, »človečanstvo« i. dr.).

Janez Volčič, Življenje preblažene Device in matere Marije in njenega prečistega ženina Jožefa, IV. del, 1889, str. 224: o božjih potih pri Treh Farah in na Žežlju; prva cerkev pri Treh Farah je posvečena prečistemu spočetju Marije Device, druga: Ecce homo, tretja Žalostni Materi Božji. Gl. tudi zgoraj P. Ladislav, Rosalnice.

J. Kobe, Pogled na mirno Goro, l. c. Cesarica Marija Terezija se je zanimala za to božjo pot k sv. Frančišku nad Planino; gl. tudi zgoraj L. Podlogar, Božja pot pri sv. Frančišku nad Planino, l. c.

Pavel Kramer, Naši pravoslavni sosedje in njih služba božja, Slovenec 1884, št. 132—133. — Jovan Hranilović, Odgovor na podlistek: Naši pravoslavni sosedje in njih služba božja, Slovenec 1884, št. 143—144.

Božja pot pri Kloštru: gl. zgoraj: Nalez, Ob belokranjski železnici, l. c.

Božja pot v Vojni vasi pri Črnomlju, Zg. Danica 1891, str. 68.

Skupno cerkveno petje maroda v Beli Krajini: Nekoliko o petju sploh, zlasti o cerkvenem petju, Slovenec 1876, št. 149 in Zg. Danica 1856, str. 106—07.

Govor gosp. J. Merveca... o priliki blagoslovljenja cerkve sv. Nikolaja na Gorjancih dne 13. 9. 1887, pril. k 24. št. Dol. Novic 1887.

Janko Barle, Slovenski duhovniki v zagrebški škofiji, I. M. Dr. IX, kjer beremo zlasti dosti imen duhovnikov, ki so služili na Hrvaškem, pa so bili doma iz Vinice. — O misionarjih, škofih in duhovnikih v Ameriki gl. zdolaj!

J. P., Od Kolpe, nova maša dr. J. Šterbenca: rdeči pasi in rdeče kape Poljancev in njih bela obleka so se čudovito lepo vjemale, Zgod. Danica 1863, str. 190. —

Bernard Tomšič, Iskrene želje o godu knezoškofa Antona Alojzija od bodočih farmanov Dragatuške nove fare dopernesene, Zg. Danica 1854, str. 105, pesem.

Od Kolpe, Zgod. Danica 1868, str. 312—313: na Malo mašo l. 1868. je bilo ob sv. misijonu v Semiču zbranega do 10.000 belokranjskega naroda.

Janez Müller, Vincencij Vovk, bivši dekan v Metliki in kasneje župnik v šent. Rupertu na Dolenjskem, Zgod. Danica 1872. (Vovk je oskrbel tudi načrt za prezidavo črnomáljske cerkve sv. Petra iz l. 1830., ko je bil župnik v Črnomlju; vodil je delo za zgradbo cerkva na Suhorju in v Dragatušu, itd.)

Slovansko bogoslužje unijatov, obisk škofa Jurija Smičiklasa, gl. Zg. Danica 1867, str. 176—77. (V Metliki imajo unijati tudi svojo cerkvico.)

J. V., Njih Milost naš Prevzvišeni knez in škof v Suhorju in Dragatušu, Zg. Danica, 1858, št. 15: o posvečenju cerkva v Dragatušu in na Suhorju.

V Fari pri Kostelu, Zg. Danica 1858, str. 165—166: posvečenje temelja in vogelnega kamena nove farne cerkve.

Letopis ljubljanske škofije za leto 1924. Ta letopis navaja okoli 100 cerkva (podružnic in kapelic) v semiški dekaniji; v celi Beli Krajini v zgorajšnjih mejah pa jih je okoli 145.¹³

¹³ Kapelica sv. Jožefa v Črnomlju, zaznamovana na specialki kot »Skt. Josefs-Tempel«, je sedaj porušena. Sezidana je bila na mestu komenske kašče v spomin bitke l. 1809. s Francozi. Cesar Ferdinand in cesarica sta bila v ta namendala 100 gld. Postaviti jo je moral Jožef Majerle, stotnik v pokoju, ki je dobil kamenje iz komenske kašče, da si sezida hišo št. 21; prim. o tem listino »Vollmacht«, Wien, Prag und Tschernembl in Anno Domini 1852, ki jo hrani g. Majerle v Črnomlju (na Pristavah).

Jezikoslovje.

V. Oblak, Trije rokopisi slovenski iz prve polovice XVII. stol., L. M. Sl., 1887, str. 306—315: tretji rokopis je dolžno pismo Jureka Jagodiča, pisano l. 1630. v metliškem narečju, — najstarejša slovenska listina te vrste.

J. Drašković, Disertatia iliti razgovor, 1832: »Prikupniki« govore mešano slovensko-hrvaško narečje.

Jurij Kobe, Pohlevno vprašanje, Novice 1844: zagovarja »u« mesto »v«. — Isti, Kako bi se mi Slovenci v književnem jeziku zjedini, Novice 1851: zagovarja »da« mesto »de«, »-om«, mesto -am; zaprta vrata, mesto zaprte vrate, — lepša, ne lepš', zahteva povdarek na koreninskem zlogu; jako, ne »zlo«; kupec za Käufer, trgovec za Handelsmann; »z«, ne »c« v nemških besedah. — Isti, Jezikoslovni pomenki. Čakovci po Vuku z ozirom na Kekavce, ki izgovarjajo »l« na koncu besed, Novice 1857 (o jezikovnih posebnostih »Kekavcev ob Kolpi«: »l« sredi besed; -i kot končnica gen. plur. masc. — voli; molidu; ki, ka, ko; čigi, čiga, čigo; -n, mesto -m: ja san ga gledal). — Isti, O besedi rod, roda, rodo, Novice 1857, str. 228. — Isti, Jezikoslovne drobtinice, Novice 1858, str. 150; isti, da = ako, Novice 1857, str. 35. Isti, Serbskega jezika domovina, Novice 1857, po Vuku Stefanoviću pisano v belokranjskem narečju; Kobe pove, da je pisal Lucianu Mušickemu (umrl l. 1837.), da naš preprosti narod ni zaostal za istimi sloji sosednih narodov. Kobe je ugotovil v sv. kriški fari pod Gorjanci čakavsko narečje (gl. Delimarič, l. c. in Kobe, Čakavci...). — Isti, Kratkočasnice izvirne iz narečij, Novice 1853, št. 63: kühati in kihati, barati — popariti.

St. Vraz, Dopisi, l. c. primerja narečje zahodno Kolečaja dalmatinskemu.

Jurij Šterbenc, Jezikoslovne drobtinice, Novice 1857, str. 39: »peršal« ali »peršali«, t. j. à propos ali glej! glej! (V Črnomlju sem slišal tudi: datešali!).

Ivan Navratil, Kupa ali Kolpa, Novice 1853, str. 290: bolje — Kolpa. Drugi pomenek zastran »Kolpe« in Kupe, Novice 1853. — Isti, O slovensko-nemškem slovarju, Novice 1874, str. 260 sl.; članek ima naslov: Odgovor Navratilov; N. omenja svoje zbirke besed iz Metlike, ki jo je dal Miklošiču, da jo porabi; odtod »Metl.« v Miklošičevem Lexicon-u paleo-slovenicograeco-latinum. — Gl. tudi zdolaj »Jezikoslovje«; slovnisko delovanje Navratilovo je najlepše ocenil prof. Štrekelj, Historična slovnica slov. jezika, 1922, str. 19.

Isti, Ein Beitrag zum Studium des slawischen Zeitwortes aller Dialekte, Wien, 1856. S to svojo razpravo o dovršnih in nedovršnih glagolih, katero »bi moral čitati vsak slovenski pisatelj«, je Navratil poostril slovenski jezikovni čut (Grafenauer). — Isti, Beseda živec je Slovincem znana, Slov. Glasnik 1867. — Isti, Kako izgovarjajo opisovalnega deležnika končnico Beli Kranjci?, D. i. S. II. — O besedni razporedbi glede na naš rodilnik, D. i. S. VII. — Še nekaj o besedni razporedbi glede na naš rodilnik, D. i. S. VIII, str. 476 sl. — Razjasnitev nenavadnih besed, D. i. S. VII in VIII.

Davorin Nemanič, Drobtinice za slovenski slovar, L. Z. 1884: belokranjski časovni prislovi.

I. Šašelj, Belokranjski izrazi, D. i. S. II—IV, D. i. S. VI. — Iz belokranjskega besednega zaklada, D. i. S. IX., X., XII., XXVIII., XXIX., XXXI.—XXXIII.; gl. tudi istega Zgodovino adlešičke fare in pa Biserne in Slovenec 1887, števil. 238.

Gl. tudi zgoraj: Potopisi, prof. M. Štular, l. c.

Prof. Vatroslav Rožić, Kajkavački dialekat u Prigorji, Rad. 115, 116, 118.

P. Skok, Mundartliches aus Žumberak, Archiv f. slav. Philologie, zv. 32 in 33.

Dr. K. Štrekelj, Slovanski doneski iz živega jezika narodovega, L. M. Sl. 1894.

Prof. Perušek, Ivan Šašelj, Bisernice..., Carniola 1910 in 1911 (jezikoslovno važna analiza); I. Šašljevi popravki k tej oceni: Carniola 1912, str. 292.

R. Strohal, Današnje narečje u Brodu na Kupi, Rad 196. — Osobine današnjega lokvarskoga, delničkoga, ravnogorskoga narečja, Rad 152, 153, 162;¹⁴ o stativskem narečju: Izv. gimn. Rakovac 1886/7—90/91.

Slovstvo in slovstvena zgodovina.

Lirično in epsko pesništvo. Proza.

Ignaz Zwanziger, Freythurn, Erinnerungen an Krain, Illyrisches Blatt 1846, str. 41, pesem, opeva slovensko-hrvaško vzajemnost in pravi o podbreškem gradu: »So prangt sie an der Kulpa Strand, — Die schönste Burg im Krainerland.«

J. Vesel Koseski, Franz Plassmann von Oedengratz, Ballade, Laibacher Wochenblatt 1817, šte. 25.

R. v. Kalchberg, Heinz von Plabmann und Elisé von Gall, Laib. Wochenbl. 1818, šte. 4 in 5.

J. Kapelle (Kapele), Der Einsiedler in Möttling, Carniolia 1842, šte. 91 in 92 (puščavnik, bivši ogrski plemenitaš, živi v borni kočici pri Treh Farah; zaželi si zopet domov; da si napraviti kopel iz vina in dišav, v kopelji pa ga zadene kap).

Dr. Rudolf Puff, Der Scharfrichter von Kostel, Carniolia 1844.

B. Tomšič, Der Jungfernräuber, krainisches Volksmärchen, Carniolia 1844, št. 39 sl. Isti, Die Weinsäuer wollen Pension haben, humoreska iz Metlike, Carniolia 1844, str. 174. — Isti, Boj pri Budački, Povest v verzih po Valvazorju (o l. 1575.), S. Prijatelj 1855. — Gorenci-Dolenci, pesem, Novice 1845.

J. A. Babnik (Babnigg), Eine krainische Judith, Blätter aus Krain 1865.

L. Kordeš, Der Harfner. Alte krainische Sage; balada, dejanje se vrši na Mehovem, Illyrisches Blatt 1847, str. 133. — »Svatba na Mehovem«, povest, Dol. Nov. 1892 po L. Kordešu: Die Hochzeit zu Maichau, Blätter aus Krain 1864. —

Jovan Hranilović, Zumberačke elegije, 1886. — Gavro Kostelnik, Gorske simfonije, Zgb. 1911.

A. Žlogar, V spomin Ivanu Škoficu, župniku suhorskemu, umrlemu 30. aprila 1871. Elegija, Zgod. Danica 1871, str. 185—6. — Josip Novak, Kobetu, žalostinka, Novice 1858, str. 215.

Anton Medved, Slovo od Bele Krajine, D. i. S. 1894, str. 547—48 (pesem); isti, Vlahinji (pesem), D. i. S. IX.

Jernej Dolžan (ki je bil župnik na Radovici), Mati božja dobrega sveta ali bratovska ljubezen, 1868 (D. sv. Moh.). Isti, Jug snubi burjo, koledarček D. sv. Moh. 1869. Sanje v tujini. — Krčma v šumi. — Volkodlak.

B. Tomšič, Rut, zgodovinski spev, Zgod. Danica 1855.

Josip Jurčič, Tihotapec, povest iz domačega življenja kranjskih Slovencev, Slov. Glasnik 1865, zbr. sp. IV. zv.

Rudolf Maister-Vojanov, Tihotapec, Poezije 1904, str. 69.

Ivan Tomšič, Zlati orehi, 1888, 2. izd.

Janko Barle, Pokojni gibeljski cerkovnik, D. i. S. II. — Nemškar, slika iz Belokrajine, D. i. S. X. — Na lovu, D. i. S. IX. — Slika, D. i. S. X. — Slike i uspomene sa sela, Zgb. 1901. — Kako se je opekel stari

¹⁴ Posebno pozornost zasluži belokranjski poudarek. V Črnomlju poudarjajo (naglasujejo) bolj po hrvaško, kot pa n. pr. hrvaški Zagorci. A tudi v Beli Krajini je poudarek jako različen. — Na splošno pa gl. tudi Kozlerjev zemljevid, 1864.

Čelesnik, Dol. Nov. 1891. — In ni šel v Ameriko, isti istotam. — Miklavž, Oves in njegova kobilica, isti, Dol. Nov. 1892.

Ivan Lah, Navkreber, Gorjanska slika, Dolenjec 1906. — Isti, Brambovci, Knezova knjižnica XVII—XVIII.

Srebrniški, Rokovnjači-Uskoki. Črtica iz življenja zadnjih gorjanskih roparjev, Dolenjec 1906.

Anton Hribar, Bogokletni ribič (Kovačigrajska hči), balada (Kovačjigrad), gl. Slovenske balade in romance 1912, str. 115—116.

J. Trdina, gl. zgoraj.

Janko Belokranjski, Črtice iz dijaškega življenja, Edinost 1906, št. 169—170, ponatisnjeno v Glasu Naroda, št. 174 iz 1906.

A. Bartel, Pomladanski vetrovi, povest, Kres I.

Engelbert Gangl, Pisanice, zbirka pesmi za otroke, sn. 12. knjižnice za mladino (Gorica). — Mara, 1905. — Veliki trgovec, Slov. večernic zv. 54. — Beli rojaki, 1911. — Zbrani spisi za mladino, do sedaj 6 snopičev.

Vilko Mazi, Amerikanec, L. Z. 1914.

Oton Župančič (»Beli Kranjec«, »Gojko«, »Smiljan Smiljanić«): Čujte čudo preveliko! Uganka, Vrtec 1894, str. 127. Na Jurijevo. — Želje belokranjskega dečka, Vrtec 1895. — Janičar, D. i. S. 1894. — Pisanice (Belokranjska balada), 1900. — Čez plan (Belokranjska. Druga. Se ena. — Narodno blago. — Pokopališče sv. Barbare. — Sentimentalna romanca. — Hudič in kvartopirci.), 1904. — Belokranjsko imenujemo lahko tudi Župančičevo »Dumo«. — Belokranjska deklica, Slovan 1914.

Matija Malešič (Zorislav, Pravoslav, Stanko Bor): Brodnik Matija, Zora-Prvi cveti 1908—9 (Belokranjska idila). — Kriva prisega, Dol. Novice, 1909. — Uskok Miko, pesem, Zora — Prvi cveti 1908—9. — Pod Francozom, Zora — Prvicveti 1909—10. — Pomlad, pesem, Zvonček 1910. — Ne morem, črtica, Mentor I. — Velikonočni dih, črtica, Mentor VI. Ljudje od Soče, Ilustr. Glasnik 1917, str. 376 sl. Gospa v kočiji, D. i. S. XXXII. — Na saneh, D. i. S. XXXIV., str. 196; Kresnica, istotam, str. 198. — Naša Micika, povest slovenskega dekleta, Mladost 1911—12. — Amerikanec, Mladost, 1913.

Zgodno svojo mladost je preživel v Črnomlju pesnik in pisatelj Miran Jarc, roj. l. 1900 v Črnomlju.

Bogumil Gorenjko (Pucelj), Dialog na Kulpi, Zora — Prvi cveti 1911—12.

Še en pozdrav belokranjski železnici, pesem, Dol. Novice 1914, št. 9.

Jan Reginov, Belokranjski vlak, pesem, Zvonček 1914, str. 32.

Davorinov (Karlin), V Beli Krajini, pesem, Zvonček 1914, str. 224.

Pesem Belokranjca o potovanju iz domovine v Ameriko, Dol. Novice 1888, str. 47.

Drame.

B. Tomšič — L. Tomšič, Lahkoverni, veseloigra v treh dejanjih, Zgb. 1864.

B. Tomšič, Ravni pot najboljši pot. Veseloigra v enem dejanji, Slov. Talija V. (1868).

Tihotapec. Narodna igra v petih dejanjih. Po J. Jurčiču priredil Fr. Ks. Steržaj, Trst 1909. — Isto priredil Marko Bajuk 1923.

Anton Medved, Na ógledih, veseloigra v treh dejanjih, D. i. S. XVI.

Fr. Milčinski, Volkašin. Roparska pravljica v enem dejanju. Glasbo po narodnih napevih priredil E.(mil) A.(damič), 1913.

Josip Logar, Radovan, žaloigra v štirih dejanjih, Mentor III. Pozorišče je (najbrž) mehovski grad.

Govorništvo:

Cerkveno.

Anton Golobič (En Bog, ena smrt, ena duša!). — Martin Malenšek (Molitev: Gospod pri nas ostani! — Dolžnost in potreba molitve.). — J.

Sterbenc (Konec življenja. Po Greg. Nacijanskem, Slov. Lipa 1861.). — Anton Žlogar, izdajatelj Zbornika cerkvenih govorov 1886; mnogo njegovih govorov je objavljenih v Duhovnem pastirju, trije govori pa v cit. Zborniku. Gl. Dvojno kazalo prvih deset letnikov Duh. pastirja za letnike 1884—1893, ki izkazuje 80 Žlogarjevih govorov.

Narodno.

Prim. Slovenec 1888, št. 180: »Narod naš tudi dà vse le na govor, sodi človeka po njem, naj si je duhovnik ali parlamentarec.« Gl. n. pr. Janez Kolbezen, Bodite pozdravljeni belokranjski živinorejci! Nagovor v Črnomlju, Novice 1871, str. 155. — M. Kramarič, Zoper odpravo bire duhovnikov, Novice 1875, str. 204.

Važnost tehtnih napitnic, gl. zdočaj »Razstava goveje živine v Metliki«.

Teorija. Zgodovina.

Dr. Martin Malnerič, Pravoslovje in retorika, Čas, XVII, str. 177—192. — Odlomki za panegirik Slovincem, Avtonomist 1923, št. 51.

O Juriju Erazmu Črnomaljskem gl. razpravo istega v Času XVIII., op. 11. in zdočaj, propagandni spisi.

Politično in družabno.

Dr. Adlešič, O ljubezni do domače grude, Slov.-hrv. kat. shod v Ljubljani 1913 (poročilo).

J. Macelle, Volilci belokranjskih občin! — A. Navratil, Za frančiškane-učitelje, Slo. Nar. 1888, št. 230.

E. Gangl, O nalogah naprednega slovenskega učiteljstva, Učit. tovariš 1913, št. 38—39.

Fr. Šuklje, Govor: Otvorenje gorjanskega doma (pri Bledu), 1884. — Govor dne 23. IX. 1909 v dež. zboru kranjskem o belokranjskih zadevah, Dol. Novice (Belokranjski glasnik) 1909. — Gl. tudi zdočaj: Narodno gospodarstvo. Politika.

Dr. Niko Županič, Slovenija vstani! Govor ameriškim Slovincem, Cleveland (Ohio), 1916. — Isti, Edvardu Rusijanu, nagrobni govor, Slovenski Jug 1911, jan. — O govoru istega narodu v Velesu na Duhovo l. 1914. gl. Slovenija vstani, str. XXII.

Dr. E. Lampè, O avtonomnih zastopih in kat. misli, Slov.-hrv. kat. shod v Lj. 1913.

M. Malnerič, Duh našega gibanja, Zora XII.

(Posebni poudarek, ritem in besedni zaklad ovira nastop belokranjskih govornikov med Slovenci severno Gorjancev.)

Slovstvena zgodovina, životopisi.

Anton in M. Božič (Voščič), Andrej Jakšič in Jurij Pišec, meščani v Metliki, pregledajo hrvatski prevod sv. pisma Stjepana Konzula, gl. I. Steklasa, l. c. v Trubarjevem zborniku. Gl. tudi tam o učitelju glagolice Mavrincu v Črnomlju. — Dr. K. Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva — o Vlahoviču in Tulščaku, ki je bil znan v Metliki kot »gospod Janez«.

Anton Raić, Peter Petrečić, Let. Mat. Slov. 1887; zagrebški vladika P. Petrečić, kajkavski pisatelj, je bil rojen l. 1604. v Sošicah. — V soseščini Bele Krajine, v Jastrebarskem (Jaski) je bil rojen o. Rafael Levaković, gl. dr. D. Šurmin, Povjest književnosti hrvatske i srpske, str. 60—61. Na Ozlju pa je spisala Katarina Frankopanska l. 1640. knjižico »Putni tovaruš«, gl. Šurmin, tudi tam str. 130. — Za primerjanje narodnega blaga gl. spise Tome Mikloušića iz Jastrebarskega (roj. l. 1767.), Šurmin, l. c. str. 141 sl. — O P. Fr. Klapšetu (iz Kostela) gl. Jezičnik, XXII. — J. Grabijan, Kranjska Slovenija, Novice 1862 (iz l. 1823.).

J. Marn, Juri Kobe Sodevski, Jezičnik XVIII, str. 1—16. — Dr. K. Glaser, Jurij Kobe, L. Z. 1890. — Isti, Zgod. slov. slovstva, III., str. 92 sl.

J. Marn, Ivan Navratil, Jezičnik XXIX. — J. D., Ivan Navratil, D. i. S. VIII, 353 sl. — Glaser, Zgodovina slov. slovstva, III, 90 (o Navratilu). — Dr. Fr. Ilešič, Ilirec Ivan Navratil, Slovan 1909. — Ivan Navratil je izdajal od l. 1848. do l. 1850. mladinski list »Vedež«. O I. Navratilu gl. tudi »Jutro«, 5. III. 1925.

J. Marn, Bernard Tomšič, Jezičnik XIX, str. 11—19.

Fr. Ks. T., Ivan Tomšič, D. i. S. VII, str. 321. sl. — Glaser, Ivan Tomšič, Zgodovina slov. slovstva, IV, 344. Gl. tudi Simoničevo bibliografijo. — Ivan Tomšič je ustanovil »Vrtec« brat mu Ljudevit Tomšič (prim. Simoničevo bibliografijo) pa hrvatski mladinski list »Bršljan«. Ivan Tomšič je znan tudi kot slovenski bibliograf. — Janko Barlè, V spomin Ljud. Tomšiču, Zvonček, 1902.

Janko Barlè podaja svoje lastne spomine na zgodnjo mladost v »Spomencvieću« v spomin J. Strossmayerja, 1900: Ob Kolpi. Gl. o njem tudi Glaser, Zgodovina slov. slovstva, IV. — Drugo gl. zdolaj! — Slika J. Barletova: D. i. S. 1898, str. 320.

Gl. podatke Glaserjeve zgodovine slov. slovstva o Antonu Žlogarju in Davorinu Nemaniču.

J. Š. (dr. J. Šlebinger), Engelbert Gangl, Popotnik in L. Z. 1917. — O E. Ganglu gl. Grafenauer, zgodovina novejšega slovenskega slovstva.

Oton Zupančič, gl. Grafenauer, zgodovina nov. slov. slovstva in zlasti N. Bartulović, v Srp. književnem glasniku 1924 pa Izidor Cankar, Obiski.

O dr. Juriju Šterbencu kot mecenu pesnika Simona Jenka in o Jenkovem rokopisu, ki ga je shranil Šterbenc, gl. dr. J. Glonarjevo izdajo Simona Jenka, 1921, zlasti str. 312. — Šterbenc je bil prvi urednik glasila ljubljanskih bogoslovcev, »Slovenske lipe«, 1861—1862 (rokopis).

O dr. Nikotu Županiću: L. J. Pirc, Iz življenja dr. Županića. Uvod Županićevega govora »Slovenija vstani!« — Julian Talko-Hryniewicz, Dwie prace antropologiczne, Kosmos 1911. — J. A. Mercier, uvod k Županićevi knjigi »Ave Illyria. — Slov. Narod 1922, št. 289. — Dr. L. Lenard, Naš minister, Samouprava II, št. 1, Gor. Radgona (1923). — Iz njegovih slovstveno-zgodovinskih del: Jugoslovanska romantika, L. Z. 1902. — Slovensko časnikarstvo, Beli grad 1911. — Dragotin Kete, Beograd 1922. — Pellegrino di San Daniele, umetnik naše krvi, 1923. — Nepoznani podobi J. Trdine in Leopoldine Kuraltove. D. i. S. — Z dr. Dergancem sta še kot visokošolca izdajala akademski list »Jug« 1901.¹⁵

O dr. Fr. Dergancu gl. Slov. Narod, 1922, 5. 11.¹⁶ O A. Ganglu gl. J. Justin, Ganglov »Vodnik«, L. Z. 1889.

V. C., Tadej Smičiklas, D. i. S. 1893. — Ivan Steklasa, Tadej Smičiklas, D. i. S. XVI.

Franc Šuklje, gl. Glaser, Zgodovina slov. slovstva, IV. 386—7 in Ilustrovani narodni koledar, 1. VII.

Rev. J. M. Trunk, Amerika in Amerikanci, 1912, o: R. B. Dergancu, M. in dr. I. Grahku, Rev. Johnu Judniču, Rev. Jožefu Judniču, Johnu Krakerju, Johnu Kranjcu, uredniku Amerikanskega Slovenca, M. Majerlu, A. Nemaniču, A. Ogulinu, Rev. J. Peršetu, A. Plutu, A. Režku, škofu Ivanu Starihi, J. Štefaniću, M. in J. Štuklju (?), Antonu Turku, škofu J. Vrtinu in drugih amerikanskih Belih Kranjcih.

A. U., † Monsgr. dr. Evgen Lampe, Slovenec 1918, šte. 291.

Ivan Lavrenčič, Jurij Gabrijan, D. i. S. 1893.

Fr. Kerže, † Janez Vrtin, škof, D. i. S. 1899. — Dol. Novice 1899, šte. 7. — Josip Zalokar, Srebrna primica mil. škofa Vrtina, Dol. Novice 1891, št. 24.

† Škof Janez Stariha (prvi škof leadski, škof Antipatride), Slov. 1915, št. 273.

¹⁵ O dr. N. Županiću gl. tudi M. Ravničar (o Donat Mitić), O jednoj desetgodišnjici, Bgd. 1911.

¹⁶ Psevdonimi: Sava, Hotimir, Kazimir pl. Radič, Rafael Mirt, Makso Mak, Gregor Gornik.

Nekrologi:

† Anton Golobič, Dol. Novice 1910, str. 83. — † Josip Gerdešič, Dol. Novice, 1914, št. 10. — † Dr. Ivan Majerle, tudi tam, str. 143. Dr. Majerle je poročal v liste o bojih v dobliški občini s Kočevci, tako poje n. pr. v Domoljubu 1907, str. 42.: »Jelševnik združi naj se z Gričem, — Sneči vrh pomaga naj Dobličem, — vsem naj pa pomore še Jerneja vas, — da tujec ne zatré Slovencev Vas!« — † Rev. John Kranjec (iz starega trga), Dol. Novice 1915, št. 2. — † Martin Schweiger (zdravnik iz Črnomlja) Slov. Narod 1883, št. 44.

† Janez Junko, stari cerkovnik črnomaljski pade z oltarja, Dol. Novice 1900, št. 10. — † Župnik Martin Malenšek, Slovenec 1905, št. 251 in 253. — † Milan Plut, Jutro, 8. 4. 1925.

Domači avtorji o slovstveni in kulturni zgodovini.

Dr. Franc Derganc, Janez Trdina, L. Z. 1905—1906.

Dr. Juro Adlešič, Valtazar Bogišič, D. i. S. 1908. — Ob Gajevi stoletnici, Zora XVI.

Janko Barle, Fr. Pustavrh, D. i. S. 1892. — Dr. Franjo Rački, D. i. S. 1894. — Ivan Krstnik Tkalčič, D. i. S. 1899. — Milivoj Šrepel, tudi tam. — Ivan vitez Trnski, 1899. — Josip Juraj Strossmayer, 1900 (izdalo društvo sv. Jeronima). — Ipavci, D. i. S. 1909) oče Ipavcev je bil rojen dne 11. 8. leta 1776. v Gradacu na št. 11; bil je sirota in je pasel ovčice; prim. tudi Dol. Novice 1909, str. 22).

E. Gangl, Anton Nedved, D. i. S. 1898. — Razne ocene. — («Rastislav» = Gangl).

Joso Jurkovič, Rodenbach Georges, Omladina VIII. — Jaroslav Vrchlicky, Oml. IX. — Jurkovič je objavil tudi veliko slovstvenih ocen, tako zlasti v Omladini VIII., IX., X. in XI.

Dr. Evgen Lampe, Iz početka češke znanstvene književnosti, k petstoletnici smrti Tomáša ze Štítného, D. i. S. 1901. — Fr. Palacký, D. i. S. 1898. — Frančišek Gestrin, D. i. S. 1899. — Spomini na dr. Fr. Lampeta. Njegovo življenje, D. i. S. 1900. — Josip Juraj Strossmayer, D. i. S. 1905. Frančišek Dobnikar, D. i. S. 1903. — Slovstveni paberki, Kat. Obzornik III. — Leposlovje fin du siècle, Kat. Obz. I. — Glagolica na Slovenskem, D. i. S. 1905. — O petdesetletnici pisateljevanja grofa Tolstega, D. i. S. 1902. — O Aškercu, Rim. Kat. 1897, ter o njegovem »Trubarju« pred liberalno kritiko, Kat. Obz. IX; o Metelkovi anatalogiji, D. i. S. 1907; o Krekovem »Socializmu«, D. i. S. 1902. Dr. E. Lampe (roj. 1. 1874. v Metliki) je bil urednik Slovenca, pa Dom in Sveta od l. 1900—1913. Izdal je 7. zv. »Pomladanskih glasov«.

J. Logar, Pisma prijatelju (ob Trubarjevi štiristoletnici), Menotor I.

Dr. Janko Lokar, Frančišek Svetličič, D. i. S. 1903. — Jovan Jovanović Zmaj, D. i. S. 1904. — Bleiweis in novičarji v borbi za slovenski jezik in domače slovstvo, Bleiweisov zbornik, 1909. — Prešernovo pismo Bleiweisu, L. Z. 1909. — Stališče Bleiweisovih »Novic« glede književnega zedinjenja slovanov, 1907. — Lanska tekmeča za Noblovo književno nagrado, Slovan 1914. — Razne slovstvene ocene; tako tudi dr. I. Merharjeve razprave »Valvazor als Ethnograph«, Carniola 1910. — Dr. J. Lokar je bil urednik »Lovca«, kjer je napisal kratek nekrolog Juliju Bučarju, 1919.

Iv. Navratil, Mihal Andreaš, samouki pesnik in pevec slovenski, Slov. Koledar za l. 1859. — Življenje M. Verneta, Koledarček družbe sv. Mohorja za l. 1866.¹⁷

¹⁷ I. Navratil je objavil še več drugih krajših životopisov: o Kopitarju, Čopu, Knobleharju, Popoviću, Ant., Val. in Lovru Janši ter Mih. Andreašu in J. Stephenson-a.

Podgoriški, Jaroslava Čermáka smrt in pogreb v Parizi, pa zopet pogreb v Pragi, Slovenec 1878, šte. 95, »V Pobrežji na Kupi 22. 8. 1878 (J. Čermák je slikal jugoslovanske prizore«).

Franc Šuklje, Fr. Palacký, Let. Mat. Slov. 1877. — Isti: Nekaj spominov na prijatelja dr. Ivana Tavčarja, Socialna misel 1923.

Dr. Jurij Šterbenc, Ludovik Knaffel, Slov. lipa 1861 in v Zgod. Danici 1864.

Anton Zlogar, † Knez-vladika dr. Jan. Zlat. Pogačar, Kres IV. — O Matici hrv. v Slovincu I. 1881, št. 34 in 35.

Tadej Smičiklas, v Let. jug. akademije; Uspomeni Radoslava Lopasića (9.). — Život i djela Šime Ljubića (12.). — Dr. Ivan Crnić (12.). — O. Euzebije Fermendžin (12.). — Dr. Petar Matković (12.). — Uspomeni Nićifora Dušića (17.). — Uspomeni Vinka Brandla (17.). — Uspomeni dra. Ernesta Dümlera (17.). — Václav V. Tomek (20.). — Ilarion Ruvarac (21.). — Marin Drinov (21.). — Pisma Janka Draškovića (1.). — V zbirki »Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium«, zv. 30., scriptores, vol. VI., B. A. Kercselich Annuae. — V »Radu«: Obrana i razvitak hrvatske narodne ideje od l. 1790.—1836. (80.). — Misli i djela biskupa Strossmayera (89.). — Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga (110.). — Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi i govori, razprave, okružnice, 1906. — Vjekoslav Babukić, 1876. — Matica hrvatska v nje Spomen-knjigi, 1892. Prim. katalog publikacij jugoslov. akademije.

Janko Barle, Blaženi Marko Križevčanin, Danica 1905 (Zgb.).

Suhorčan (Radovica na Belokranjskem): † Jernej Dolžan, Slovenec, 1880, št. 43: »Dolžanove povesti, katere je napisal, so popolnoma v duhu pripovedovanja Belokranjca ob vlaški meji«. Dolžanov podpis je bil: I *** d.

Oton Župančič, razne ocene, zlasti v Slovanu 1914.

Dr. Niko Županič, gl. zgoraj in Cvijić Jovan, D. i. S. 1907.

Zgodovino akad. tehn. društva »Zarje« je opisal dr. M. Malnerič, Zora XVII. — Angleška dela J. Lavrina: Dostoevsky 1920, Ibsen 1921, Nietzsche 1922, Tolstoy 1924, Gogol 1925.

Kulturni delavci v Beli Krajini.

Iz Črnomlja: † Jernej Hočevar, Sl. Nar. 1880, št. 128.

† Lavoslav Gorenjec, Dol. Novice 1886, str. 56 in Glaser, Zgodovina sl. slovstva, IV; tam tudi o J. Šašlju, Janezu Škoficu; o Škoficu gl. tudi dr. J. Šterbenc in Janez Podgradom, Zgod. Danica 1871, str. 143 sl. in 154 do 155 in 161 do 162 ter Trdina, Izprehod v Belo Krajino. — Franjo Lovšin, † Šetina Franc, Učit. tovariš 1916. Fran Lovšin, gl. Jutro 1923, št. 43. — O V. Vovku gl. Janez Müller, l. c. — Stanko Peharc, gl. Slovenec 1909, šte. 199 (v poročilu S. D. Z.).

Gl. tudi zdočaj: Prosveta, narodno gospodarstvo, raznoterosti!

Propagandni spisi in članki.

Dr. Juro Adlešič, Ob Gajevi stoletnici, l. c.

Mirko Černič, Nove smeri, Omladina VII.

Jurij Kobe, Domorodne reči verlim rodoljubom v prevdarek, Novice 1848, št. 48 in 49.

Gl. tudi Derganc-Županičev »Jug«!

Od Kulpe, Slov. Narod 1870, št. 137: (za Ilirijo).

Iz Bele pokrajine, Slovenec, 1875, št. 33: (za narodne pravice, za vseučilišče in narodno slogo).

Iz Zastave pri Črnomlju, Dol. Novice 1887, str. 102: »Slovenec, govori slovensko!«

—č: Žumberk in Marijin dol v vojaški granici pa Slovenci. Slov. Narod 1871, šte. 59: »Zato nič ne škoduje, nego morda še koristi, ako

Slovenci pustimo, da trojedina kraljevina ima eno zagozdo v telo Kranjsko, za katero se bode potegnil kasneje še drug del Slovenije k jugu»; članek je pisan »od hrvatsko-kranjske meje»; tudi dr. Miklošič da je bil proti aneksiji.

Dr. Evgen Lampe, »Svobodna šola«, Kat. Obzornik X, pril. str. 13 sl. — S Kristusom, Kat. Obz. IV.

Dr. M. Malnerič (—č), Narodno delo, gl. poročilo o III. kat. shodu, 1907, str. 74—75. — Znanstvena organizacija med Slovenci, Zora XIV, 163—164. Reka, Slovenec 1922, št. 155. — Ruski most do Jadrana, Slovenec 1920, 14. 11. — Slovenski grb, Slov. 1920, št. 223. — Slovenska zastava, Slov. 1922, 10. 11. — Kulturno merilo, Slov. 1920, 11. 8. — K problemu jezikovnega zblizanja, Slov. 1921, 3. VII. — Odvetniške razmere v naši državi, Slov. 1921, v maju. (Te razmere se do danes niso še izpremenile, vsaj ne v smislu svobodne izbire kraja odvetovanja.)

Dr. Niko Županič, Macedonien und das türkische Problem (K. Gersin), Dunaj, 1903. — Ilirija, L. Z. 1907. — Stara Srbija in Macedonija ter jugoslovanstvo, Slov. Narod 1907, v aprilu. — Altserbien und die albanesische Frage, Dunaj 1912. — The strategical Significance of Serbia, London 1915. — Ave Illyria, Paris 1919. — Narodno radikalna stranka, 1921. — Pro patria mea Slovenia, Petrograd 1915. — Slovenci, New-York 1915. — Kosovo, Zabavnik, Krf 1917.

Tudi prvi panslavist — Juraj Križanić — iz Ribnika nasproti Gribljam, je bil takorekoč iz Bele Krajine. Njegovo delo je opisal V. Jagić. —

O propagandnih spisih J. E. Črnomaljskega gl. J. Stülz, l. c. in dr. Čeněk Zíbrt, Bibliografie české historie, III./3, št. 11435—11439; III/3, št. 12268 in št. 12060 (discursuum Bohemicorum Nervus, Continuatio VIII.) ter IV./2, št. 5692.

Znanstveno slovstvo.¹⁸

Bogoslovno slovstvo.

Pavel Francišek Klapše, Sbrani Nauk karfhanski, 1743 in 1757.

M. Pečarič, Teženje po sreči in vera v posmrtno življenje, Kat. Obz. X. — Viktor Preglej, Vuzeniški opravilnik iz l. 1668., Voditelj v bogoslovnih vedah 1908. — Anton Žlogar, Lurški prizori, 1913. — Isti, Trojna božja pot, 1881. — M. P. gl. op. 18. in o panteizmu, Almanah 1901.

Izmed Žumberčanov je navesti Juraja Pavića, dr. T. Severovića, dr. Šimraka in D. Rebo. — V »bogoslovski smotri« je pisal tudi Janko Barlé. —

Zvezdoslovje. Modroslovje.

Dr. E. Lampe, Tycho Brahe in njegov svetovni sistem, D. i. S. 1901.

Jurij Kobe, Ahmet Methemir in njegov sin Abdala, po Meisnerju, Novice, 1856, 39—40 (v belokranjskem narečju).

Dr. Fr. Derganc, Fragmenti, L. Z. 1903. — Henri Bergson, L. Z. 1917. — René Descartes, L. Z. 1919. — William James, filozof moderne Amerike, Popotnik, 1919. — Začarani svet, psihologija vraže, Popotnik 1920—21. — Filozofski slovar, Popotnik 1920 sl. — Ocena dr. Fr. Vebrova dela Uvod v filozofijo, Popotnik, 1921.

Dr. Evgen Lampe, »Človek-opica« pa »človek rojen zločinec«, Kat. Obz. II. — Imanuel Kant, D. i. S. 1904. — V zarji novega stoletja, D. i. S. 1901. — Janko Lavrin, gl. zgoraj!

¹⁸ O Adlešiču, Bajuku, Černiču, Dergancu ter zlasti o J. Barletu gl. predvsem Slov. biografski leksikon, 1925, 1. sn. — M. P(ečarič): Človek središče stvarstva; apologija molitve; neosholastično gibanje, Kat. obz. V.; dokazi za bivanje božje, K. O. VI. in VII.

Dr. M. Malnerič (Zorislav), Kdo je velik? (aforizmi), Zora 1906.
M. Štular, Svetovne uganke, Mentor III. in IV. — Pomen malenkosti pri vzgoji, Slov. učitelj 1908. — M. P. o etiki, K. O. VI. in VII

Estetika.

E. L., Dekadentizem, D. i. S. 1899. — Isti (dr. E. Lampe), Medovičeva slika »Zbora kralja Tomislava«, D. i. S. 1901.

A. Jeršinović, S. Gregorčičeva »Oljki« kantata, L. Z. 1914. — Isti, O koncertih Glasbene matice v Ljubljani, tudi tam.

Joso Jurković, O 7. in 8. slov. umetniški razstavi, L. Z. 1912.

Dr. M. Malnerič (Zorislav), Asociacija idej v Prešernovih poezijah, Zora XIII. — Isti, Krst pri Savici v pogledu na celotnost Prešernovih poezij, Zora 1905—6. — M. P., Pomen filozofije za umetnost, K. O. VI.

Antropologija, arheologija, zemljepis.

Jurij Kobe, Turki, Novice 1855. — Rusi, Novice 1857. — O ženitovanju v Dalmaciji, Novice 1854.

Dr. E. Lampe, Pod oljko in lavorom, D. i. S. 1907. — V muzeju emigrantov, D. i. S. 1912.

Dr. M. Malnerič, O ozemlju Južnih Slovanov, Čas 1918—19.¹⁹

Iv. Navratil, Kako sem potoval prvič na Dunaj, Koledar družbe družbe sv. Moh. 1892 in 1893. — Pisma o Bosni in Hercegovini in Nova pisma o B. in H., Let. Mat. slov. 1878—79.

Janko Barle, Moj put na Volajsko jezero, 1910.

M. Štular, Spomini z lagun, Mentor III. — Iz popotne torbe, Mentor IV.

T. Smičiklas, Smrt u Sv. Jakovu kraj Bakra u Hrvatskoj, Zb. za narodni život, 14. — Narodne pripovjedke iz osječke okoline, tudi tam, knj. 15—17.

Dr. Niko Zupanić, Sistem istorijske antropologije balkanskih naroda, Bgd. 1908. — Macedonija, Zb. Mat. slov. 1904. — Die Illyrier, Sitzungsberichte der Anthropologischen Gesellschaft, Dunaj 1907. — Ka istoriji promene spoljašnosti balkanskih naroda, Bgd. 1910. — Telesna metamorfoza narodov na našem jugu, D. i. S. 1907. — Misli o fizioetnologiji, Bgd. 1909. — Trojanci in Arijevei, Glas akad. LXXXVI, 1911. — Zur praehistorischen Ethnologie der Troas, Korrespondenzblatt der deutschen anthropologischen Gesellschaft, 1911. — Pontijski bugari, Bgd. 1913. — Hrvati kod Atine, Bgd. 1914. — The Slovenian Lands, London 1915. — The map of Yougoslav territory, London 1915. — Slovenija, zemljevid, rus., Bgd. 1915. — Paleolitička i neolitička etnologija jugoslavenskih zemalja, Zabavnik srp. nov., Krf, 1918. — Les premiers habitants des pays Yougoslaves, Paris 1919. — Rasna historija i karakter (Etnogeneza) Jugoslovena, Rad 222. — Bela Srbija, Zgb. 1922. — Tragom za Pelazgima, Zgb. 1922. — Srbi, Plinija i Ptolemeja, Bgd. 1924. — Izvor Srbov, L. Z. 1925.

Anton Žlogar, Zborovanje antropologov in zgodovinarjev v Ljubljani, Slovenec 1879, št. 87—89.

Vilko Mazi, Albert Sič: Kmečke hiše..., Trg. list, 1924, 28. VI. — (Ljudsko šolo v Črnomlju je obiskoval prof. O. Grebenc, glavni delavec pri »Probudi«.)

Zgodovina.

Janko Barle, Marko Esterhazy. — Kuga gd. 1739. — O zdravstvu staroga Zagreba, 1902. — Povijest Turopoljskih župa. — Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda, 1907. — Zagrebački arcidijakoniat. — Temeljni kamen kapelice Marije Pomočnice v dolinski župniji, I. M. Dr. 1908. — Ljubljanski kongres l. 1821. po dnevniku zagrebaškega škofa Maksimiljana Vrhovca, Carniola 1911. — Bratovščina sv. Barbare v

¹⁹ K temu spisu je primerjati: I. Koštiál, Sorodstvene razmere Jugoslovanov, Veda 1913.

Brdovcu, Carniola VI. — Slika sv. Kümmernisse u kapeli u Velikoj Mlaci, Prosvjeta 1909. — Popis župa u Dolnjoj Slavoniji, 1907. — Popis župa i crkva zagrebačkih, 1896.

Dr. E. Lampe, Tristoletnica Romanovih, D. i. S. 1913.

Iv. Navratil, Kosovo polje, Slov. Večernice, XXVIII.

Antoine Režek, History of the Diocese of Sault Ste Marie and Marquette, 1906—7.

Franc Šuklje, gl. Glaser, IV.

Anton Žlogar, Mestnofarna cerkev sv. Jakoba v Ljubljani, 1886 (Slovenec 1886, št. 236 sl.).

Dr. Niko Županić, Genealogical tables of Serbian Kings (South Slav Monuments I.: Serbian orthodox Church), London 1918.

Tade Smičiklas, Dvjestogodišnjica oslobodjenja Slavonije, I.—II., 1891. — Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, zv. II.—XII. — Poviest hrvatska, I.—II., 1879—1882.

Pravoslavje in državnoznanstvo. Narodno gospodarstvo.

Narodno pravo.

V. Oblak, Trije rokopisi, gl. zgoraj jezikoslovje.

J. Kapelle, Zastran besede »skutnik«, Novice, 1850, str. 16.

J. O. Lepstanski, Še nekaj zastran »skutnika«, Novice 1850, str. 3—4.

Jurij Kobe, Zastran skutnika, Novice 1853, str. 191.

J. Kapelle, Odgovor zastran besede skutnik, Novice 1853, str. 256.

Jurij Kobe, »Skutnik« ni izmišljena beseda, Novice 1853, 270—71.

Graberski (Grabrijan?), Še nekaj od skutnika, Novice 1853, str. 289—290.

J. Navratil, »Skupnik« in »skutnik«, oboje med Slovenci, Novice 1853, str. 286.

Jurij Kobe, »Skupnik« ni to, kar je »skutnik«, Novice 1853, 302—3 (pravno jako važen članek).

J. Navratil, Konec skutniško-skupniške pravde, Novice 1853, 323. — Isti, Skutnik = skupnik, Novice 1875, str. 117—173, s presledki (v odstavkih). — (Belokranjski skutnik je »posinovljenec«, staro belokranjsko pravo!).

V črnomaljski okolici imenujejo »skupnika« tujega dečka in deklico, ki ju vzameta na svoj dom zakonska brez otrok, da ju poročita in jima izročita svoje posestvo.

Dr. J. Gruden, Slovenski župani, str. 14, 22—23, 45; tudi imena »Deblič«, Grič in Gradnik (morda Gradec — Grodec) so belokranjska (str. 64—65) in je torej iskati izvir dotičnim gorskim pravdam v Beli Krajini; težje bi bilo trditi, da je Schöpferberg = Schäflein pri Ovčjaku (Šeflarji nad Gričem pri Črnomlju).

Iz dr. Adlešičevega rokopisa, zv. »Pravo« naj navedem samo nekaj krilatic: osebujnik (osebejnik); barmblago; delnik; zakrižanje; dokonček (ga pozna tudi Val. Rožić, o. c.: punctatio); »daš roko? Bog!« — »Bog!« — Rovaš; kvartiraši; skupni lov na tata; občinsko sodišče.

Prim. tudi A. Pukler, Prilozi kulturnoj i pravnoj poviesti Hrvata, I./1, Zgb. 1882 (tudi iz karlovačke okolice).

Valvazor, Ehre, IX. knj., str. 95. — Ive Staz, gl. zdolaj!

Dr. M. Dolenc, Pravosodstvo cistercienske opatije v Kostanjevici, Zb. znanstvenih razprav, izdaje jur. fak., III.: gl. o prvotnem značaju tega ozemlja Iv. Steklasa, l. c., Kres III.

(»Krajina« ali marka pomeni pravno: — ozemlje kot pritlikino, ne kot del države; odtod nje samostojnost ali avtonomija, o kakršni govori glede Bele Krajine Pirc v uvodu k »Slovenija vstani!« — Metliško poglavarstvo je morda največ prenehalo²⁰ vsled ustanovitve lastnega žumberškega glavarstva; nem. vit. red je imel v Beli Krajini že od l. 1370. azilno pravo, a Slovenska krajina svoj pravn red od l. 1365.

²⁰ L. 1556.

Kot marka je mogla Bela ali Slovenska Krajina nastopiti še-le potem, ko so si jo Nemci prilastili od Hrvatov.)

J. Kobe navaja v svojem spisu o Čakavcih l. c. hrvaško, čakavsko listino iz l. 1530.

Gl. tudi pregovore in reke!

*

Dr. J. Adlešič, Slovansko pravo, Čas 1910. — O združništvu, Edinost 1917. — Socialne tvorbe pri Jugoslovanih, Čas 1909. — IX. mednarodni stanovanjski kongres, Slovenec 1910, str. 125. — Organizacija slovenskega izseljeništvu, Čas 1909. — Stanovanjsko vprašanje, Čas 1913. — Oporoka, Koledar družbe sv. Moh. za l. 1925. — O praktičnem studiju, Zora XVI. — Pravni studij, tudi tam. — Novim pravnikom, Zora XV.

E. Gangl, § 1. drž. šolskega zakona, 1910.

Jurij Kobe, Petero potrebnih reči pri dovolitvi zakona na Slovenskem (de lege ferenda), Novice 1851. — Kakošna knjiga je vam na kmetih sadaj najbolj potrebna, Novice 1852.

J. Gerdešič je pisal o vprašanjih h kaz. pr. redu v nemških revijah še kot namestnik državnega pravnika.

Dr. J. Lokar, Srbski zakon o lovu, Lovec 1919.

Dr. E. Lampe, ocena S. Radičevega dela Moderna kolonizacija i Slaveni, D. i. S. 1905. — Nedelja v Hyde-Parku, D. i. S. 1906.

Dr. Fr. Derganc, Kmečka pravda, Čas 1909. — Oskrb pohabljenec, D. i. S. 1909. — I. Staz, Besedice o vinskih zadevah, Novice 1862, l. 8.

Dr. M. Malnerič, Važen spomin na Ilirijo oživljeno (pomorsko pravo), Čas 1909. — Veroizpoved in narodnost varuha, Čas 1914. — Nove smeri v pravni vedi, Čas 1914. — Avstrijsko kraljestvo Ilirija, Čas 1914. — Pravni razlog v splošni pravni teoriji, Čas 1921. — O ponudbi dela v svobodnih, javnih, znanstvenih poklicih, Čas 1923. — Rast kriminalnosti in nje vzroki (poročilo), Čas 1911. — Aurel Popovici, Die Vereinigten Staaten von Grossösterreich, Čas 1909. — Dr. R. Kušej, Cerkveno pravo, Slov. Pravniki 1924. — Dr. K. Kadlec-Taranovski, Prvobitno slovansko pravo, Čas 1924. — Zbornik jur. fakulteta III. zv. poročilo, Čas 1925.

Isti, v Avtonomistu 1923: Avtonomija brez posebnih, lastnih izvrševalnih organov? (jan.). — Prezidentstvo in dež. samouprava (št. 13). — Samouprava in državna oblika (5. V.). — Pojmi in zofizmi v politiki (27. I.). — O zmotah v praktični politiki (št. 10.). — Poedinec in država (št. 6.). — V Slovencu (razen krajših beležk): Merilo politične svobode, 1920, 28. 10. — K enketi o zamenjavi avstr. kaz. zakona s srbskim (sept.). — Nov odvetniški zakon, 1921, 20. 7. — Univerzalnost v politiki, 1920, 28. 11.

Isti, Gospodarsko-obrtna tržnica v Črnomlju, Jugoslov. obrtnik, 1924, št. 8. — O poljedelskih obrtih, tudi tam, 1923, sejmska številka.

Iv. Navratil je sodeloval pri Cigaletovi »Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs«, 1853, pa pri prevodu kaz. pravnega reda.

Pero Popović, Oskrba ubogih v imozemstvu, Socialna misel 1923. Isti je pripravil tudi spis o dvojni biri (rešitev problema je posebno važna za naše unijate).

Dane Reba, Izbornik za cerkveno-pravne odnose.

Fr. Šuklje, Niccolò Macchiavelli in knjiga »Il principe«, Zvon 1878. — Pred polomom naših železnic, Soc. Misel 1923. — Reforma pravnega študija, Slov. Pravniki 1891. — Deželni zbor kranjski in deželne finance 1912. — O njegovem delovanju kot deželni glavar gl.: Deželni glavar pl. Šuklje, 27. 3. 1908 — 29. 12. 1911, Slovenec 1912, št. 1. (Šuklje je sicer rojen v Ljubljani, pa je sin belokranjskih starišev in se je prišteval vedno tudi sam k Belim Kranjcem.) — O borzi in borzni trgovini, L. Z. 1889.

H. Šturm, Je-li cerkveno predstojništvo upravičeno, cerkev zastopati v sporu pred sodiščem?, Slov. Pravniki 1905. — Isti je pisal o mejah

izvršilnega reda (Sl. Pravniki 1904), o § 1118 o. d. z. (Sl. P. 1903), o § 74 i. r. (tudi tam 1900), o § 40 i. r. (tudi tam 1901), o pravnomočnosti izvršilnega dovolila (1902); *judicium rescindens* in *judicium rescissorium* (1909—10).

Zakoni.

Zakon z dne 30. dec. 1907, drž. zak. 1907 št. 281 (železnica Črnomelj-Metlika-Karlovec, oz. Bubnjarci in Pribudić-Knin!). — Iz tega zakona je razviden »namen zakonodajalca«, spojititi belokranjsko železnico z dalmatinskimi.

Zakon o državnem zunanjem posojilu v zlatu iz l. 1922. kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ur list 93 ex 1922, št. 292; § 4. (železnica Črnomelj-Severin-Vrbovsko in Kočevje-Severin-Vrbovsko!).

Krošnjaški patent z dne 4. sept. 1852, drž. z. štev. 252, zlasti § 18. (Kočevci, Poljanci). — Hrv. zakon o zadrugah, 9. 5. 1899.

Zdravništvo.

Dr. Mirko Černič, Telesni naš postanek, razvoj in konec, 1910. — Donesek k zdravniški terminologiji, Naši zapiski 1911. — Černič je objavil tudi več poljudnih člankov iz zdravniške vede, tako v Taboru, pisal o pegavici, pa članke v Wiener klinische Wochenschrift.

Dr. Fran Derganc, gl. Šlebinger, l. c. str. 182; pisal je tudi v nemških medicinskih listih (*Chylothorax traumaticus*. — *Der Gasbrand*. — *Beitrag zur Peritonitistherapie*, i. d.), kot tudi poljudne članke v raznih slovenskih časnikih;²¹ urejeval je tudi Liječnički vijesnik.

Jezikoslovje. — Prevodi.

Ant. Jeršinović, Livijev komentar, I.—II., 1908—9.

Dr. Janko Lokar, Slovenščina v pravni rabi pred sto leti, I. M. Dr. 1908. Poglavitosti iz lovskega psoslovja ptičarjev, Lovec 1920.

Iv. Navratil, Slovenska slovnica, 1850. — Ilirsko-slovenski slovar v »Vedežu«. — Gl. tudi zgoraj! — Kurze Sprachlehre u. Wörtb. d. slov. Spr. 1851. — O dovršivnih glagolih, Novice 1855. — O slov.-nemškem slovarju, Novice 1874. — O veznikih, Sl. Glasnik 1864.

Dav. Nemanič, Čakavishe Studien, I.—II., 1883 sl. — Die Sprache in Bosnien und der Herzegowina (Österr.-ung. Monarchie in Wort u. Bild).

Oton Zupančič, Kako izgovarjamo v knjižnem jeziku črko »l«.... Zarja, 1912. — J. Lavrin je prevedel na rusko Cankarjevo »Hišo Marije Pomočnice«, 1910.

Prirodoznanstvo. Lovstvo.

Dr. France Lokar, Duševne lastnosti psa, Lovec 1919. — Dr. F. Lokar je objavil tudi več drugih člankov o lovstvu (Pravi lovec, Lovec 1919 i. d.).

Anton Lokar, Lov na Jutrovem, Lovec 1919.

Glasbeno slovstvo.

Marko Bajuk, gl. Šlebinger, l. c. str. 218—19. — Pevska šola, 1922. — Narodne pesmi v sekiricah, Pevec 1923—24. — Odmevi naših gajev,

Oskar Dev (sin Edvarda Deva, okrajnega sodnika v Črnomlju, gl. zdolaj: Politika), gl. Šlebinger, l. c. 219—20.

Janko Barle, gl. Slov. biografski leksikon.

²¹ Gl. n. pr. »Pegasti legar«, Dol. Nov. 1914, št. 50 in št. 51 (po Slovincu). — Gl. o dr. Černiču in dr. Dergancu tudi Slov. biografski leksikon.

Vojaška stroka.

Milan Plut, *Po macedonskem bojišču*, Slovan 1913.

Casnikarji.

Milan Plut, J. Kranjec — gl. zgoraj —, Joso Jurković, Janko Lavrin, sedaj prof. na vseučilišču na Angleškem: *Albanske Eskize*, 1916.

Prosveta.

Nemška šola v Metliki, gl. zgoraj Mötling, l. c. — Nedeljska šola v Metliki, gl. Janez Müller, l. c. — Iz Dolenjskega (iz Črnomlja in Metlike), Šolski prijatelj 1854, str. 55, slovenščina namesto nemščine. — Črnomaljska glavna šola, Novice 1864, str. 300—1 («Gotovo je, da je pred l. 1754. bila šola v Črnomlju»). — Iz Črnomlja, Slovenec 1866, str. 355: »Šola je skozi in skozi nanarodni podlagi ustrojena.«

Sporočilo očitne glavne šole v Črnomlju, 1868.

Iz črnomaljskega okraja, Slov. Narod 1868, šte. 81: Ilustracija za § 19. Župani: podzemeljski, dragatuški, viniški za Vinico in Preloko in adlešička župan terjajo slovensko šolo; tančki, tribuški, semiški, poljanski terjajo nemščino, črnomaljski in metliški pa zahtevata, da ostane šola, kot je. — Črnomaljsko mesto — »slavna izjema«.

Iz Bele Krajine, Sl. Nar. 1868, št. 21: za organizacijo slovenske znanosti in umetnosti.

Od Kolpe, Slovenec 1866, str. 277: Kočevci pošiljajo svoje otroke v slovensko črnomaljsko šolo. — Iz Suhora, Slov. 1876, št. 18 (nova šola in orglje).

Marindol, Slovenec 1877, št. 108, o šolstvu v Adlešičih. Marindol, Slovenec 1879, št. 106: da je bila l. 1878. ustanovljena v Marindolu »obea pučka škola«.

Iz Črnomlja, Slovenec 1882, št. 91, o šoli na Maverlu: orožniki iz Črnomlja povedajo šolskemu nadzorniku Linhartu iz Kočevja, da nima na Maverlenu nič posla. — Iz Črnomlja, Slov. Nar. 1883, št. 10 in 52, o mavrlski šoli in nje knjigah; št. 265.

Iz Črnomlja. Nekaj o važnih šolskih zadevah, Slovenec 1877, št. 3: proti posebni dekliški šoli, kar ni za kmeta, proti umetnim ročnim delom in mehkužnosti, proti telovadbi v šoli. — Iz Bele Krajine, Slov. Nar. 1882, št. 171 (o mavrlski šoli).

Peticija Metličanov za kmetijsko šolo na Grmu, Novice 1875, str. 163.

Iz črnomaljskega okraja. Nekoliko o razvoju našega šolstva tekom zadnjih 20 let, Dol. Novice 1890, št. 9 (važno).

Leopold Podlogar, *Kratka zgodovina ljudske šole v Črnomlju*. Letno poročilo Franc Joežfove ljudske šole v Črnomlju 1906—7.

Vrl šolnik (Anton Jeršinović), Dol. Novice 1887, str. 118.

Nove šole (v Beli Krajini), Dol. Novice 1889, str. 5: nova šolska poslopja na Radovici, v Drašičih, na Božakovem, Štrekljevcu, v Gribljah, Petrovi vasi, Dobličah, Bojancih, v Metliki in v Črnomlju. — Radovica, Sl. Nar. 1882, št. 274: nova šola.

Na Vinici, Slovenec 1883, št. 154: nova šola. † učitelj Kavšek, ki je tam poučeval 23 let. — Gl. tudi zgoraj, Fran Lovšin.

Iz Črnomlja, šolske reči, Dol. Novice 1895, št. 15.

Semič, Dol. Novice 1911, str. 107, Slavnost 25-letnice nadučitelja Mat. Bartela.

Adlešiči, nova šola, Dol. Novice 1914, str. 40.

Belokrajina, Slovenec 1910, št. 158: za lokalni muzej v Črnomlju.

»Društvo za poznavanje Bele Krajine«, gl. Dol. Novice 1910, str. 108: referat dr. Adlešiča, načrt, predlogi, pripravljavni odbor.

Iz Adlešič, predmeti za belokranjski muzej, Dol. Novice 1914, str. 40.

Poldka Bavdkova, Belokranjsko vezenje v šoli po zbirki prof. Siča, Popotnik 1919.

Wichtige Erfindung, Carniolia 1841, str. 11 (hektografska iznajdba v Metliki). — Iz Metlike, Slov. Narod 1869, št. 13: čitalnica (ustanovljena je bila že l. 1865.²²; gl. Novice 1865, str. 308 in 351 sl.).

Iz Bele Krajine, o delovanju čitalnic, Slovenec 1877, št. 5.

Iz Metlike, izviren dopis, »Babje delo« (glede čitalniških prostorov), Slov. Nar. 1874, št. 1. — Horaček vzbudi čitalnico, Sl. N. 1870, št. 45.

Bralno društvo v Črnomlju (ki je imelo svoje prostore v »Drvarnici«, kjer so bili kasneje prostori Izobraževalnega društva in Stanko Peharčeve knjižnice), Dol. Novice, 1898, št. 81.

Za prve čase čitalniškega življenja je značilen članek: Vukalović ali ne? Iz Metlike, Slov. Narod 1869, št. 135. (Neki Hrvat gre mimo čitalnice, čuje nemško govorjenje in začne zmerjati; župan Salloker ga zapre; dijaki spoznajo, da je izobražen človek; župan ga izpusti).

Izobraževalno društvo v Črnomlju, gl. zgoraj Stanko Peharč. — Tam tudi o Stanko Peharčevi knjižnici.

Učiteljsko društvo v Črnomlju obstoji od l. 1870.

Iz Črnomlja, Slovenec 1876, št. 49 in 51: opereta B. Ipavca »Tičnik« na odru. — Novice 1872, 112: »Gospodična Dragotina Pršetova (mati prof. g. Kuno Hočevarja) je že pred leti prva na oder stopila z domačim jezikom. — V Metliki so igrali »Županovo Miciko« že l. 1792. gl. V. Holz, l. c.

Iz Črnomlja: Č. g. Tomazin, župnik v Dragatušu; pevci so peli na grobu Mizerere Palestrinov, Slovenec 1877, št. 23; o narodnem življenju, tudi tam, št. 5: Iz Bele Krajine. — Iz Semiča, Sl. Nar. 1882, št. 104 (ustanovitev čitalnice dne 1. 5. 1882).

(Prof. Trdinovo mnenje, kot da bi bil Črnomelj nekoliko narodno zaostal za Metliko, ni torej pravilno, gl. tudi: Iz Metlike, Sl. Narod 1868; št. 80 o županu Sallokerju: »Bitte um deutsche Frage oder Antwort«. Tudi Ante Beg je pretiraval pomen nemškega elementa v Črnomlju; prim. tudi zgoraj med splošnimi opisi cit. članek iz Dol. Novic 1889, št. 7 o najbolj narodnem značaju Črnomlja izmed vseh dolenjskih mest).

Iz Metlike, Zorin koncert, Slov. Nar. 1882, št. 156 in 158.

Godba v Metliki, Janez Colnar prvi kapelnik, bivši podkapelnik domačega pešpolka, gl. Janez Müller l. c. (l. 1850.).

Prvi belokranjski telovadni odsek Orel v Črnomlju, Slovenec 1909, št. 205. — Ustanovitev: 10. 7. 1910). — Mladost. — Sokolski vestnik.

Iz Semiča, godbeni odsek izobraževalnega društva, Dol. Novice 1914, str. 48. — Na splošno gl. tudi »Društ. koledarček« S. K. S. Z.

Mladiški tabor na Vinjem vrhu, Dol. Novice 1914, str. 40.

O Vinici gl. zgoraj Franjo Lovšin, Jutro, l. c.

Dijaški ustanovi za Bele Kranjce iz Črnomlja: Janežičeva, Starihova.

Narodno gospodarstvo.

Božo Račić, Žumberk in Marindol, gospodarsko kritična študija, Jugoslavija 25. (26.) 2. 1921, O dolenski obrtniji, Dol. Novice 1886, št. 20: lončarji na Griču in v Poljanah; izdelovanje kofanov v Dragovanji vasi in v Metliki; tkalci — okoli 10 — v Črnomlju, domači čevljarji v Črnomlju (nekdaj so delali »čižme na obrt«); sodarji na Svibniku; na Desincu, v Podzemlju, Otoku in Primostku; otroške zibke iz Golobinka pri Koprivniku; žage; opekarji v Gradacu in v Metliki ter na Krupi; kolarji; Valentin in Jožef Malnerič s Krupe, »ki nam zališata naše izbe..., popravljata cerkve, barvata okna itd. in razumeta v obče vse v hiši in okoli hiše potrebno lično izdelati«. — Gl. tudi zgoraj Lokar,

²² O sklepu, ustanoviti čitalnico v Črnomlju, gl. Novice 1863, l. 35, o prvi veselici (govor abiturienta Pašiča, igra »Slovenija oživljena«) pa l. 40. —

Iz Bele Krajine in Belokranjska hiša. — O lončarjih v Učakovcih gl. L. Tomšič: Iz Karlovca..., l. c. »Kolikor hiš, toliko lončarjev in konj«. — (Iz skupnih pališč sklepamo na to, da so imeli Beli Kranjci slobodne narodne obrtne občine (tovarne) prim. Malnerič, poročilo o Kadlec-Taranovskega »Slovanskem pravu«, l. c. — Tudi v Črnomlju so bili lončarji in sicer — Vrščaji).²³ — Gl. tudi Sič, Nar. vezenine, (podatki Fr. Lovšina: n. pr. tkalstvo v Tribučah).

Sviloreja v Metliki, gl. Janez Müller, l. c. — Kranjsko svilno društvo v Metliki, Novice 1871, str. 38.

Shod živinorejcev v Črnomlju, Novice 1871, str. 155.

Razstava goveje živine v Metliki, Dol. Novice 1887, št. 1887, št. 141 — Napitnici J. Bajuka in M. Pečariča. — r, Živina za Belo Krajino, Dol. Novice, 1912, št. 18.

Živinska razstava v Metliki, Dol. Novice 1896, št. 21.

Pripravljalni odbor za ustanovitev živinorejske zadruga v Črnomlju, Slovenec, 1912, št. 54.

Iz Belokrajine, Slovenec 1909, št. 192, uvodnik o gospodarskem sestanku v Gradcu. — Belokranjske težnje, Dol. Novice 1909 v »Belokranjskem glasniku«, važen članek.

J., Pomagajte zvestemu ljudstvu! Iz Belokrajine (uvodnik), Slov. Nar. 1883, št. 66.

Fr. Šuklje, Česa je treba Belokranjcem? Govor, Dol. Novice 1911, št. 3 in 7.

Iz Belokrajine. Naše težnje, Slovenec 1879, št. 24—25: vinstvo; za železniško zvezo do — Kosovske Mitrovice in na Solun, — prim. zdolaj Malnerič, Želzniška zveza Črnomelj-Ogulin; ista misel iz istega kraja! — Visoki davki naj se nalože kapitalistom; sadje v Beli Krajini.

Anton Kupljen, O važnosti gozdov, Dol. Novice 1885; o belokranjskih gozdovih na str. 102. — Abramova drevesnica v Fari, Nov. 1865.

Iz Črnomlja, Dol. Novice 1895, št. 17: državna trtnica, šolski vrt (v Črnomlju je sedaj okrajni vrt na »kaplanici«).

— r, Belokranjski steljniki, Dol. Novice 1912, št. 13.

O prvi dolenjski kmetijski razstavi v Novem mestu, Slovenec 1881, šte. 119.

Vinski semenj v Črnomlju, Dol. Novice 1905, št. 22. — Takšni semnji so se vršili lansko leto tudi v Semiču in v Metliki.

Vinogradarstvo na Belokranjskem, govor poslanca Schweigerja (Črnomaljšca), Dol. Novice 1898, št. 3; isti Vinoreja v Beli Krajini, Dol. Novice 1896, št. 3 in 4.

Semiško vino, Dol. Novice 1885, št. 21.

Klic iz Bele Krajine (pomanjkanje vode), Dol. Novice 1911, str. 149.

Za suhorski vodovod, Slovenec 1906, št. 135.

Petrova vas, otvoritev vodovoda, Dol. Novice 1898, št. 15 (dne 11. 7. 1898 je bil otvorjen vodovod): obelisk ob izvirku. — Iz Semiča, Dol. Novice 1896, šte. 2: podrobnejši opis vodovoda.

Požari:

Požar v Črnomlju 6. 8. 1861 (8 hiš, veliko pristav), Novice 1861, l. 34.

Jurij König, Na Vinici strahovit požar, Zgod. Danica 1888, str. 109 do 110 in 125: zgorelo 50 hiš in neka žena sredi ceste med gorečimi hišami.

Ob tej priliki gl.: Odprto pismo Viničakom in sploh vsem, ki imajo slamnate strehe. Viničaki! Klančani! Golečani! Dol. Novice 1888, št. 9 in 10; pisec svetuje, da po ruskem načinu namešajo med slamo blata.

²³ Kožuharji so bili v Črnomlju n. pr. Plevniki, Schweigerji in Kramarič; čevlje »na obrt« so delali Škofi in Čelešniki; v Črnomlju in okolici delajo tudi pletene biče iz kostanjevega lesa.

Ljudoljub Pobrežan, Vstrojene skodlje (»šinkelni«, namočeni v apno in železni vitriol), Dol. Novice 1885, št. 4.

Požar na Vinici 8. 8. 1873, gl. Zgod. Danica 1873, str. 263—264) zgorelo 17 hiš).

Požar v Dragovanji vasi, Dol. Novice 1890, str. 102 (14 hiš).

Požar v Dobličah, Novice 1872, str. 71 (11 hiš).

Z Verha, Zgod. Danica 1865, str. 110—111: na belo nedeljo l. 1865 je zgorelo na Vrhu 39 hiš. — Napačno! (o ognju na Vrhu in postopanju vlade), Nar. Dnevnik 1925, št. 10. — O istem: Jutro, 8. 2. 1925 (pogorelo 8 gospodarjev).

J. K., Požar v Otoku, pogorelo 14 gospodarjev, Carniolia 1841, str. 15—16.

V Oberhu, Zgod. Danica 1864, str. 266: pogorelo 7 gospodarjev, tretjič v 21 letih.

Požar v Dobličah l. 1882, zgorelo 8 hiš, »krst« črnomaljske požarne brambe, Sl. N. 1882, št. 98 (ust. 1879. l.).

Požar na pristavah v Črnomlju: Slovenec 1910, šte. 197, zgorelo 7 gospodarjem.

Požar na Desincu, pogorelo 7 gospodarjev, Slovenec 1906, šte. 183.

Iz Krasinca, Dol. Novice 1890, šte. 15: zgorela cerkev. — O požaru v cerkvi v Kloštru, gl. zgoraj Nalez l. c.

Iz Črnomlja, Slovenec 1876, št. 13: za ceste, zlasti za cesto Črnomelj-Vojna vas-Griblje; za most pri Gribljah; Slov. 1877, št. 32: Iz Gribelj, za prometno zvezo s Hrvaško in za zboljšanje hrvaških cest. — Od Kolpe, Slovenec 1879, št. 37, cestni načrti za črnomaljsko okolico.

Belokranjske ceste, Slovenec 1910, št. 176, uvodnik.

Nesreče na mostu v Črnomlju: Slovenec, 1865, str. 332. — Most čez Dobličanko v Črnomlju, D. i. S. 1912, str. 240 (slika na str. 217) in 1913, str. 41 in Slovenec, 1912, št. 185.

Most čez Kolpo pri Vinici, Dol. Novice 1885, št. 21.

Most pri Gašparcih, Dol. Novice 1914, str. 44. — (Most pri Kuželju, 49 m dolg, je sedaj dovršen). O mostu pri Žuničih, gl. zgoraj, Malnerič, Gosp. obrtna tržnica v Črnomlju, l. c.

Čatež, Peticija za most čez Savo, Slovenec 1880, št. 144.

Most čez Kolpo pri Metliki, narejen l. 1875., gl. V. Holz, l. c.

Železnice:

Spomenica o načrtu ilirskih osrednjih (centralnih) železnic: »poteza od Celovca čez Ljubljano v Karlovec — čez Sotesko —; razplet od Tanče gore na Munjavo pri Ogulinu, dolg 6.81 milj — čez Tounj —; postranska železnica na Kočevje od Vrčice«. Izdalo društvo za načrte ilirske osrednje železnice, doklada Novic k št. 11 iz l. 1872.

Karlovska železnica: »Slovenski obrtniki in trgovci na noge! Karlovec-Sarajevo-Carigrad, to, to je za vas zlata cesta!« Novice 1875, str. 106—107.

Fr. Šuklje, Kako se je rodila dolenska železnica, Slovenec 1905, št. 244 sl.

Iz Belokrajine, Dol. Novice 1888, str. 173: za železnico po starem dr. Tomanovem načrtu (čez Vrčice in Črnomelj)!

Poslanec Višnikar za podaljšanje dolenske železnice v Belo Krajino, Dol. Novice 1896, št. 7.

Govor poslanca Schweigerja za belokranjsko železnico v dež. zboru dne 17. 2. 1898, Dol. Novice 1898, šte. 7.

Potreba železniške zveze z Bosno, sl Slovenec 1878, šte. 83: Iz Belokranjske.

Govor poslanca Pfeiferja za belokranjsko železnico, Dol. Novice 1902, šte. 1.

Za belokranjsko železnico! Govor poslanca dr. I. Šusteršiča v delegaciji, Slovenec 1906, šte. 153 (za zvezo Novo mesto-Ogulin-Knin).

Belokranjska železnica, Slovenec 1910, št. 158, uvodnik; tudi št. 225.

Belokranjska železnica in Slovenski narod l. 1910: »Slovenec vara javnost« št. 169; položaj silno nevaren, št. 170; zopet nevarnost, štev. 175; je najbrž ne bo, št. 178: »je padla v vodo«, štev. 186; S. L. S. slepi s to železnico, št. 188; je »še vprašanje«, štev. 222.

Začetek gradnje belokranjske železnice, Dol. Novice 1912, št. 6.

Gradba belokranjske železnice, Dol. Novice 1913, št. 8, dober opis.²⁴

Otvoritev belokranjske železnice, Dol. Novice 1914, št. 7 (skoro cela številka je posvečena belokranjski železnici).

E. S., Vpliv belokranjske železnice na narodno gospodarstvo v Beli Krajini, Dol. Novice 1912, štev. 10.

Dr. Fr. Ogrin, O gradbi in pomenu belokranjske železnice, Kalendar Dr. sv. Mohorja za l. 1915 (s slikami Semiča, Črnomlja in Metlike).

Fran Šuklje, Črnomelj-Ogulin ali Kočevje-Moravice? Slovenec 1921, štev. 202. (G. Šuklje je pisal kasneje nekoliko drugače).

Dr. M. Malnerič, Železniška zveza Črnomelj-Ogulin, Slovenec, 13. 10. 1921 (govori za zvezo Ljubljana-Črnomelj-Ogulin-Sarajevo-Kos. Mitrovica).

Inž. M. Klodič in A. Hrovat, Železniška zveza Slovenije s Kvarnerom in Dalmacijo čez Kočevje in Črnomelj, 1921.

Inž. Klodič R., Izlaz Slovenije na more i pitanje luke na Kvarneru, Zgb. 1924.

Charpentier, Mémoire concernant les moyens de rendre la Rivière, dite **Kulpa**, navigable depuis Ladasich jusqu'à Brod (30890 toises) pour le port des bateaux plats chargés de 2 à 300 Quint., 1801, Annales d. Lit. 1802, p. 150 sl.

Inž. K. Pick, Die schiffbaren Flüsse in Krain, Dunaj 1910: o načrtih regulacije Kolpe koncem 18. in v začetku 19. stoletja na str. 25 sl. in o načrtih regulacije Save pri Čatežu.

(Ta važni problem je sedaj glede Kolpe stopil popolnoma v ozadje, a glede Save obstoje le načrti električne centrale za Zagreb; ali je res 104 km Kolpe za Belo Krajino brez pomena, ako se ne oziramo na manjše mline?)

O bivših plavnicah v Gradacu gl. Vojvodstvo Kranjsko, 1866 in Nalez, l. c. (manjša železolivarna je v Črnomlju). — O črnomaljskem premogu in premogokopu gl. Vojvodstvo Kranjsko, 1866 (sedaj je podjetje last premogokopne družbe »Belokrajina«).

O metliški (Prvi dolenski) **posojilnici** glej I. Lapajne, Slovenski posojilničar, 107, str. 12: registrovana je bila kot peta slovenska posojilnica dne 29. dec. 1874; kot drugo na Kranjskem pa jo navaja članek: O posojilnicah z ozirom na dolenske razmere, Sl. Nar. 1881/45. — O kulturnem delovanju »Posojilnice« v Črnomlju²⁵ gl. Slovenec 1906, štev. 105): obokana dvorana za gasilno društvo v Črnomlju, za čitalnico itd.). — O metliški posojilnici gl. tudi V. Holz, l. c.

Za mestno hranilnico v Črnomlju, Slovenec 1906, štev. 130. — Ustanovitev »rajfajzenovke« v Črnomlju, gl. Dol. Novice 1911, št. 8, str. 59. — (V Črnomlju ima sedaj svojo podružnico Ljubljanska kreditna banka).

Za nižje obresti, iz Metlike, Slovenec 1906, št. 199. — Boj za posojilnico (rajfajzenovko) v Metliki, tudi tam, št. 211.

Poštna hranilnica v Črnomlju in v Metliki, Slov. Narod 1883, št. 55.

O članicah Zadrugne zveze pa Zveze slovenskih zadrug v Ljubljani gl. njiju poročila!

Iz Črnomlja, ustanovitev zadruga obrtnikov črnomeljskega sodnega okraja (dne 21. 6. 1897.), Dol. Novice, 1897, št. 15.

Iz Banjelože, Slovenec 1880, št. 112: za krošnjarske pravice.

²⁴ Gl. tudi Technischer Bericht über die neue Weißkraner Bahnstrecke, Laib. Ztg. 1914, 6. 6.

²⁵ Gl. Dol. Novice 1887, štev. 6: posojilnica v Črnomlju v drugem upravnem letu. Med ustanovitelji je imenovati Antona Jeršinovića, Avgusta Kunca, Šetino in Martina Malneriča. Za ustanovitev Mestne hranilnice pa si je pridobil največje zasluge župnik Stanko Peharc.

Belokranjski kmet svari kmete, Dol. Novice 1896, šte. 7.

Iz Belokrajine, Dol. Novice 1897, št. 21 (o razdelitvi podpor za po toči, — katera obiskuje Belo Krajino jako pogosto, kot kažejo tozadevna poročila, — poškodovane: da se podpora ne podeli »osobenikom«).

Iz Metlike, za svobodno trgovino in proti večni zaprtiji, Dol. Nov. 1897, št. 10.

Saditev tobaka po Dolenjskem, iz Metlike, Dol. Novice 1898, št. 6.

Božo Račić, Statistika belokranjskega čebelarstva, »Čebelar«, 1924.

Janjci pri Treh Farah, Dol. Novice 1890, št. 18 (spekli in pojeli 101 janjca).

Dr. Adlešičev rokopis slika dejanske gospodarske razmere, posebno v adlešički župniji, načinja tudi veliko gospodarskih problemov, važnih za Belo Krajino.

Amerika:

Iz žalostnih zapiskov belokranjske župne kronike. Ponesrečenci Adlešičke župnije v Ameriki, Dol. Novice 1915.

Anton Turk, doma iz Črnomlja, gl. Trunk, l. c. str. 601: Turk je umrl kot premožen tovarnar v Chicagu; zapustil je nad pol milijona dolarjev premoženja, l. c. str. 478.

Med prvimi naseljenci v Zedinjenih državah iz Slovenije so bili Beli Kranjci, gl. o tem Trunk, o. c., zlasti na str. 466 (San Francisco), 470 (Leadville), 472 (Pueblo), 477 (Kellog, Idaho, Illinois), 479, 483, 484, 490 (o očetu škofa Vrtina, ki je najprej krošnjari, potem pa si je ustvaril prodajalno: »Vertin Brothers department store, one square block, ist the largest department north of Chicago in the United States«, kot pravi Miss E. G. Balch);²⁶ — 492 sl. itd. itd. Beli Kranjci so bili slovenski pionirji v Ameriki; tudi ime Malnarčiča, o katerem poje Zupan v svoji pesmi Sentimer Florjanu: »Lima hvali Malnarčiča«, l. 1831.²⁷ je najbrž belokranjskega izvora (Illyr. Bl. 1831, str. 10, op. 2. navaja, da je bil Malnarčič rojen v Ljubljani).

Politika.

O uporih kmetov na Vinici l. 1848. gl. J. Apih, Slovenci in 1848. leto, 1888, str. 61.

Dopis iz Semiča, Novice 1848, str. 149: kmetje se upro, zvone plat zvona in nočejo dati Martinu Kuraltu desetine.

Kmečki politikarji. Iz Metlike, Slovenec 1866, str. 267: »Bog nam razsvitli milostljivega cesarja in njegovo vlado!«

Od Kolpe, Slovenec 1867, str. 67: »Beli kmet Kramarič je postal poslanec belih Kranjcev; duhovnikov nečedo za poslance, tudi ne rojaka dr. Šterbenca, ker so duhovniki odvisni od škofa; domačin Kapele pa ni — govornik.« (Tudi Trdina poudarja, da Beli Kranjci ne volijo radi duhovnikov za poslance: stremljenje za »lajiškim parlamentom« in lajiško upravo. Vpliv vere na politiko še ni pol. moč klera.)

Iz metliškega okraja, Slovenec 1877, str. 79: oklic metliških nemčurjev — »pač škoda za črnilo in papir!« — Iz črnomaljskega okraja, tudi tam, str. 81: Črnomaljci ne dajo nemškimi volivcem vozov za k volitvam v Novo mesto; morajo se peljati na baronovem vozu. — Iz črnomaljske okolice, tudi tam, št. 78 b: črnomaljski volivec zavrne barona, ki agitira na volišču za nemškega kandidata, in ga pouči, da bode tudi on prišel na vrsto, da voli.

Poljane na Dolenjskem, Zg. Danica 1871, str. 266: protest starotrškega župana Štaudaherja proti očitku v Danici (št. 24), da so Poljanci hajduki.

²⁶ »Our Slavic Fellow Citizen.«

²⁷ Illyr. Blatt, 1831.

»Ogrinčev odlok« (ki zavrača slovenske vloge pri sodišču v Metliki), gl. dr. I. T., Slov. Nar. 1881, št. 89—90, uvodnik, pa št. 88. — Iz Metlike, intervencija meščanov pri sodniku, da uraduje slovensko, Slovenec 1883, št. 180.

Mestna občina Črnomelj vloži peticijo na državni zbor za premeštevitev višjega deželnega sodišča iz Gradca v Ljubljano, Slov. Narod 1882, št. 35; sledi ji vse belokranjske občine — kot prve med Slovenci —, razen menda metliške, Sl. Nar. 1882, št. 40 in 46. — Adresa Črnomlja dežel. predsedniku, Sl. N. 1880, 123.

Okr. sodnik Edvard Dev v Črnomlju je bil izvoljen za poslanca kmečkih in prof. Šuklje za poslanca mestnih občin, ne pa dekan Aleš in prošt Urh, Slovenec 1883, št. 68 in 69. — Taaffe častni meščan Črnomlja, Sl. Nar. 1880, št. 122, 131, in 203.

Nemiri v Čabru, upori malih kmetov, Slov. Nar. 1882, št. 132, uvodnik.

Iz Starega Trga pri Poljanah: protest občinskih svetovalcev proti očitku nekulturnosti Poljancev, Dol. Novice 1892, št. 72. — Iz Loke pri Črnomlju, Dol. Novice 1896, št. 6 in »Poslano« v št. 8: Matija Čurk i. d. zavračajo neosnovani očitki.

Deželni zbor kranjski in politični okraj Žumberk, Novice 1847. — Žumberški okraj in Marijindolska občina v razmeri z deželo Kranjsko, Novice 1881. — Gl. tudi Slovenec 1883, št. 96 in 211, o komisiji št. 93, 95 in 97, Slovenec 1884, št. 12. — O peticiji iz Metlike za združitev Žumberka s Kranjsko, ki je niso podpisali Žumberčanje, ampak klika nekega krčmarja v Metliki (njegov kletar »Mito« pobira podpise od nepismenih), gl. Slov. Nar. 1882, št. 1.

Za Ilirijo, gl.: Od Kolpe, Sl. Nar. 1870, št. 137.

Sklep hrvaških županij iz l. 1871., da se metliški okraj in Dolenjsko do »Žegnanega Studenca« združita s kraljevino Hrvatsko, Slov. Narod 1883, št. 104.

Iz Delnic, Sl. Nar. 1869, št. 100: Jakob Majnarić potrjuje, da je njegov oče zavrnil kot župan nemško pisano vlogo voditelja Slovencev, dr. Coste.

Črnomaljski župan varuje avtonomne pravice (paliti kres v slavo zmage Rusov pri Plevnu) pred orožništvom, Slovenec 1878, št. 1.

O »Konversationsvereinu« v Metliki, gl.: Iz Metlike, Sl. Nar. 1881, št. 26; o županovanju Salloker-ja, tudi tam št. 7, o županu Hessu pa Sl. Narod 1880, št. 82.

Tisočletnico slovanskega jezika slavi mesto Črnomelj, Sl. Narod 1880, št. 143.

Politični shod na Starihovem vrtu v Črnomlju, Dol. Novice 1895, števil. 12.

O ameriškanih belokranjskih politikih, gl. Trunk, o. c. (Nemanič, Težak).

Umetnost.

V. Steska, Pregled naše umetnosti, Mladika 1923—24: A. Cebejeve slike Povišanje sv. križa iz l. 1750, — Brezmadežna —, sv. Frančišek Ksav. na Vinici; Mencingerjeve: sv. Barbara in sv. Jožef v Črnomlju; mati Božja, sv. Ana, sv. Trojica krona Marijo — v Vojni vasi; sv. Štefan, sv. Notburga, Zadnja večerja iz l. 1743. — v Semiču. — O Mencingerjevi sliki sv. Štefana v Semiču gl. tudi Zg. Danica 1856, Od herv. meje (gl. zgoraj: splošni opisi!). V Vojni vasi se nahaja tudi lepa slika sv. Kozme in Damjana; mati Božja pa ni Mencingerjeva.

O podobi Matere Božje z zlato zvezdo in verižico na Žežlju gl. B. Tomšič, Iz Vinice, Zg. Danica 1855 in J. Volčič, o. c. Gl. tudi Babnik, Eine krainische Judith, l. c., o Marijinem kipu sredi cerkve na Žežlju. Zvonik je osmerovoglat in meri 34 čevljev.

Ehegartner, slikar iz Kranja, poslika cerkev M. B. pri Treh Farah, Dominik Fabris iz Osopi v Italiji pa cerkev sv. Nikolaja v Metliki,

gl. Janez Müller, l. c. — Tam gl. tudi o J. Tavčarju iz Idrije ter oltarjih na Suhorju in v Dragatušu. O Tavčarjevi podobi sv. Alojzija na Suhorju gl. J. V., Njih Milost..., l. c. O Jožefu Straussu (Dobliče) in o Tavčarju (Božakovo) gl. tudi Frst, Jahr. almanah, D. i. S. 1924.

M. Tomc, podobar, oltarja v Semiču, gl. Od herv. meje, l. c.

Ignacij Pintar, podobar iz Semiča, je napravil oltar v kapelici v Dobravicah, gl. Dol. Novice 1889, str. 86. — (Potočnik je napravil lep oltar pri sv. Vidu nad Črnomljem.)

Karol Poglajen, izdelal veliki oltar v Vojni vasi, gl. Dol. Novice 1888, str. 117.

Jernej Jereb, podobar in zlatar v Metliki, je napravil n. pr. veliki oltar v Semiču, ki »je krona vseh njegovih děl«, gl. M. T., Zg. Dan. 1875, str. 260. — O njegovem oltarju v draški cerkvi sv. Petra gl.: Od Kolpe, Slovenec 1884, št. 150. — O njegovem oltarju v cerkvi sv. Duha v Črnomlju gl. Dol. Novice 1895, št. 12; tam tudi o slikah Blaznika v isti cerkvi.

S. Ogrin, slikar križevega pota v Črnomlju, Vurnik, podobar iz Radovljice, ki je napravil stranska oltarja v cerkvi sv. Petra v Črnomlju, popravil veliki oltar, napravil prižnico in okvirje h križevemu potu: gl. Dol. Novice 1896, št. 13 in 17 pa 1897, št. 1.

J. Gosar je poslikal cerkev v Dragatušu, gl. Zg. Danica 1891, Iz Črnomlja.

Kip sv. Jurija v kapelici na Vinici (iz Grödna na Tirolskem), gl. Dol. Novice 1900, št. 11; tam tudi o slikarju Dominčku iz Karlovca, ki je kapelico poslikal. — O žeželjski cerkvi gl. tudi B. Tomšič, Danica 1855.

Dr. Fr. Stele, Leseni stropi v cerkvah, D. i. S. 1924; strop v cerkvi sv. Miklavža na Stražnem vrhu (str. 247, slika na str. 245); v isti cerkvi se nahajata kipa Marije in sv. Marjete z lepo hromatiko.

Pogrebni križ z Obrha z evangelisti na ramenih in z blagoslavljajočim Kristusom na sredini (nekako v bizantinskem slogu) se nahaja sedaj v narodnem muzeju v Ljubljani; tam je tudi star oltar iz dragatuške župe.

Kukuljević, Slovník umjetnika jugoslav., o kiparju Marku Badoviću, slikarju Nik. Strahinjiću in Filipu Fröhlichu (gl. tudi poročilo ljubljanske realke, 1870).

Iz Črnomlja, nove Goršičeve orglje, Slovenec 1882, št. 135, podroben opis; orglje imajo 16 izpremenov.

Narodna umetnost. Hišna kultura.

Janko Barle, Pisanice iz Bele Krajine; prilog k slovenski narodni ornamentiki, l. M. D. 1893; podroben opis pisanja pisanic. — Albert Sič, Narodni okraski na pirhih in kožuhih, 1922; Sič opisuje pisanje nekoliko drugače; med kožuhi pozna razliko zabuncev in škricarjev (škricarji nas nekoliko spominjajo belo- in maloruskih svit). Božo Račič, poročilo. Popotnik, 1922, str. 138—140.

Gl. tudi slike belokranjskih pisanic iz adlešičke in črnomaljske okolice razen pri Siču v Poročilu dež. muzeja za l. 1906.

Albert Sič, Okraski na domačem orodju in pohištvu, 1923 (na preslicah in vretenih v Beli Krajini); prim. Božo Račič, poročilo, Popotnik 1923, 174 sl.

*

Belokranjski slikarji: J. Germ (gl. D. i. S. 1899). — M. Kambič,²⁸ Maksimilijan Gašpari je naslikal »belokranjsko svatbo« za narodni muzej; velika slika; svatje prihajajo iz preloške cerkve. Gašpari je naslikal tudi »kresnice« (last dr. Šveglja) in »zelenega Jurija« (last dr. Zupaniča) in ima zbirko belokranjskih motivov.

²⁸ Prof. Kambič je naslikal Črnomelj, Dragatuš, »ciganici« i. d. in je oskrbel risbe in fotografije k Lokarjevemu spisu Belokranjska hiša, l. c. — Ljudski slikar Grdiša (Črnomelj na zastoru odra izobrazovalnega društva). — J. Germ: Panorama Bleda; belopeško jezero.

Alojzij Gangl iz Metlike je ustvaritelj Vodnikovega (glej L. Z. 1889, l. c.) in Valvazorjevega spomenika v Ljubljani, pa kipov: genij, glasba in drama; veseloigra; žaloigra v sedanjem opernem gledališču v Ljubljani in drugih krasnih umotvorov (Marija z Jezusom, kip iz mramora v muzeju; Prešernov kip, David s pračo, — nagrobni spomenik gl. Murnikove v Ljubljani i. d.).

Ljudski kipar je J. Jerman, kamnosek v Naklem, ki je izklesal in postavil nagrobni spomenik narodnemu mučeniku Kromarju na pokopališču v Vojni vasi (kamor je spremilo Kromarja ob prenosu iz Ljubljane mnogo tisočev naroda).

Slikar Georgius Spechar (1723)?

Vesna, l. 1921: risba hiš iz Vojne vasi in iz Črnomlja (str. 12. in 48.); slika razstave belokranjskih ročnih del. — Arhitekt R. Kregar je narisal dve hiši v Črnomlju za obrtnopospesovalni zavod v Ljubljani, ena je identična z risbo v Vesni.

Belokranjske narodne pesmi: zbirki Marka Bajuka in Alojzija Mihelčiča pri Glasbeni Matici v Ljubljani, gl. Slovenec 1906, šte. 205. Bajuk in Mihelčič sta objavila v svojih zbirkah narodnih pesmi tudi več belokranjskih. Gl. tudi Mihelčičeve »Vse tičice«, Pevec 1924, pril. 28.

(Z glasbo se peča intenzivno tudi g. kaplan Tomc iz Gradaca.)

Emil Adamič, Belokranjske svatovske pesmi; na kmečki svatbi; pesmi k Milčinskega Volkašinu.

Anton Kuba, Črnomaljsko kolo v »Slovanstvu ve svých spěvech, Poděbrady. (Črn. kolo je slično ruski kav. koračnici.)

Zanimiv za zgodovino narodne pesmi je tudi Petretičev »Lekcionarij«, 1651 (P. svetuje, naj pojejo »Smiluj se mene, o Bože...« po napevu: »Lepo mi poje črni kos...«).

Hči Črnomaljke je dramatska igralka ga. Šarič-Vardjanova.

Raznoterosti.

»Kordon«, Slov. Nar. 1879, št. 67; gl. tudi Slov. Nar. 1875, št. 7: Iz Črnomlja. — 11. in 12. četa (gladna četrt) ste bili v Žumberku.

»Slunjska črna četa« je zaznamovana na zemljevidih pri Marindolu.

»Gorska palica« metliškega sodca v gorskih pravdah, gl. V. Holz, l. c. in Sl. Nar. 1883, št. 167, podlistek. Tam tudi v št. 174 o razstavljenih predmetih Ane Radojčić iz Bojancev, Fr. Šusteršiča iz Črnomlja, P. Merizzija iz Suhorja in Zavinška iz Metlike.

Grob francoskih častnikov na črnomaljsko-kočevski meji, gl. L. Podlogar, Kostel, l. c. — Mavzolej v Gradacu, gl. Ogrin, Slike.

Edelmüthige Handlung dreier Bewohner von Kreuzdorf, Bezirk Krupp in Krain, Illyr. Bl. 26. 11. 1824: junaštvo Martina in Matije Maleviča in Janeza Nemeriča iz Križevske vasi ob povodnji Kolpe.

J. K. (apele), Ein Brief aus Amerika, Carniola 1841, št. 1—2: pismo semiških fantov — Premudovih — iz Cincinnatti.

Iz Metlike, odlikovanje suhorskega župnika Škofica, slovenski govor okrajnega glavarja Mahkota, Slovenec 1867, str. 43.

Brzobjav vladike Strossmayerja čitalnici v Metliki, Sl. Nar. 1883, šte. 71. — (Črnomaljec I. Miler je bil soprog nečakinje Strossmayerja.)

Čitalnica v Dobličah, Dol. Nov. 1885, str. 6 in 22; salon v Dobličah, poper in paprika na plesu v Črnomlju, Dol. Nov. 1896, št. 4.

Slovanska vzajemnost, Od kranjsko-hrvaške meje, Slov. 1878, št. 82. Meja med Kranjsko in Hrvaško, Slov. 1909, št. 205 (uvodnik).

Iz Črnomlja: Edvard Dev govori slovenski slavnostni govor na cesarsko slavnost (E. Dev je bil oče skladatelja Oskarja Deva, ki je živel v mladosti v Črnomlju in se zanimal za narodno pesem), Slovenec 1880, št. 95.

Fr. Šetina, Črtica o početku izseljevanja Belokranjcev v Ameriko, Let. poročilo ljudske šole v Črnomlju, 1906—7.

Črne koze v Črnomlju, Slov. Nar. 1881, št. 13.

Poljanci za svoje sodišče: Iz Poljanske doline, Slov. 1895, št. 24, češ da so imeli do l. 1848. svojo komisijo.

O šulferajnski šoli na Rečicah in o »gospodarski in naselbinski zvezi za Belo Krajino«, Slov. 1909, št. 192.

»Velikanska kača na Gorjancih« — plaši v dobi kislih kumaric.

Iz ustnih poročil: župnik Stariha iz Črnomlja je nakresal s svojimi župljani divje Kruce v Babjem klancu na Štajerskem. — Zanimiva kronika šole in župnišča v Marindolu.

Za turiste, ki bodejo posečali Belo Krajino, zlasti po otvoritvi planinske koč podružnice Slov. planinskega društva za Belo Krajino na Mirni Gori: »Mož« v Borovcu 1118, Vršič 821, Kozice 852, Žeželje 813, Debeli vrh 864, Mirna Gora 1048, Trdinov vrh 1181, Planina v Gorjancih 1051, Sv. Petka 774, Ječmenišče 979, Javornik 802, Črnomelj 156, Metlika 166, Stari trg 375, Predgrad 378 m.

List »Belokranjec« je izhajal od l. 3. 1908 do 15. 6. 1909.

V tesnejši zvezi s Hrvatsko, naj se ustvari upravna enota od Čabranke do Bregane!

Nekaj popravkov:

Str. 3. op. 1.: ~~Simončič~~. - Str. 5. in 10: Janez Trdina. -

Str. 6., Potopisi, 1. vrsta: 1. 1530. - Str. 25, 18. vrsta:

/zdolaj/: Gustin. - Str. 21, 17. vrsta: 1925/ ne 1923/. -

Str. 40, 34. vrsta: Badovincu.

Nekaj dostavkov:

L. Kolbezen, 4 jodi, lokve, gadine, rupe, Dol. Nov. 1919

Millner in Luschin v. Bengreuth: Der Minzfund

in Jugorje, Argo IX/novci iz let 1395-1495/.

Jože Lilek, Božič pri belih Kranjcih .. in K. R.

Pirne sege belih Kranjcev, Torbica 1863. -

Jos. Buchenhain: Die Christnacht/tragični konec Črnomaljskih/, pa: Der Blutstein, Carniola 1838/ pri tudi "Krvavi kamen", Slovenija 1848.

J. Navratil: Naglasnica. - Pravedslovske besede. -

Narodne pesmi, vse iz Metlike, Slovenija 1849.

Vsebina.

Uvod	3
Narodoznanstvo	5
Zemljepis. Krajepis	12
Starožitnosti	15
Zgodovina	16
Vera in cerkev	19
Jezikoslovje	21
Slovstvo in slovstvena zgodovina. Narodno pravo	22
Prosveta	33
Narodno gospodarstvo	34
Politika	38
Umetnost	39
Raznoterosti	41

Vsebina.

4	Uvod
5	Narodnoznanstveno
12	Zemljepis. Kartografija
15	Statistika
16	Grobovina
19	Veščina
21	Jezikoslovje
22	Slovarstvo in slovarstvo. Narodno pravo
23	Prosveta
34	Narodno gospodarstvo
38	Politika
39	Umetnost
41	Raznolikosti

